

SİLİFKE-TAŞUCU MEZARLIĞINDAKİ OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞLARI

Mehmet MUTLU*

ÖZ

Mezar taşları, geçmişin tarihsel anlamını kavrama ve önceki nesillerle kurulan bağları anlama çabalarında en önemli araçlardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Silifke ve civarı, yaklaşık 1400 yıldır İslam kültürü etkisi altında bulunan bir yerleşim bölgesidir. Bu çalışma, ilçenin en eski yerleşim alanlarından birisi olan Taşucu mahallesinin mezarlığında bulunan Osmanlı dönemine ait mezar taşı örneklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Daha önce hiçbir çalışmaya konu olmamış bu örnekler çalışma kapsamında ilk kez değerlendirilecektir. Bu amaçla mezarlık alanında bulunan mezar taşlarının tamamı taranmış ve çalışma kapsamına giren örnekler yerinde incelenmiş, ölçüleri alınarak detaylı fotoğrafları çekilmiş ve çizimleri yapılmıştır. Ayrıca kitabe çözümlenmeleri yapılarak çalışma içinde hem orijinal metni ve hem de Türkçe okunuşu verilmiştir. Of the approximately 30 gravestones identified, 18 samples with artistic features were included in the study. Son bölümde ise detaylı bir değerlendirme yapılarak incelenen örneklerin Türk sanatındaki yeri belirlenmeye çalışılmış ve Anadolu'daki farklı bölgelerde bulunan mezar taşı örnekleriyle karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışma sonucunda mezarlık alanında bulunan Osmanlı dönemi mezar taşı örneklerinde genel tipolojiye dahil 2 farklı mezar tipinin kullanıldığı görülmüş, bunlar içinde yaygın kullanılan biçimlerle beraber yöresel özellikleriyle ön plana çıkan, sadece bu alana özgün mezar taşı tiplerinin de bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Silifke, Taşucu, mezar taşı

OTTOMAN PERIOD GRAVESTONES IN SILIFKE-TASUCU CEMETERY

ABSTRACT

Gravestones are considered to be one of the most important tools in efforts to grasp the historical meaning of the past and to understand the ties established with previous generations. Silifke and its vicinity is a settlement area that has been under the influence of Islamic culture for about 1400 years. This study aims to examine examples of tombstones from the Ottoman period in the cemetery of Taşucu neighborhood, one of the oldest settlements in the district. These examples, which have never been the subject of any study before, will be evaluated for the first time within the scope of the study. For this purpose, all of the tombstones in the cemetery area were scanned and the samples within the scope of the study were examined on site, detailed photographs were taken and drawings were made. In addition, the inscriptions were analyzed and both the original text and the Turkish reading were given in the study. Of the approximately 30 gravestones identified, 18 examples with special features were included in the study. In the last section, a detailed evaluation was made to determine the place of the examined examples in Turkish art and comparisons were made with the tombstone examples found in different regions in Anatolia. As a result of the study, it was seen that 2 different grave types included in the general typology were used in the Ottoman period gravestone samples found in the cemetery area, and it was determined that there are also gravestone types unique to this area, which stand out with their local features along with the commonly used forms.

Keywords: Silifke, Taşucu, tombstone

Gönderilme Tarihi: 3 Mayıs 2024

Kabul Tarihi: 27 Eylül 2024

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, KARABÜK;
ORCID: 0000-0002-7351-0138, E-posta: mehmetmutlu@karabuk.edu.tr

1. Giriş

Türklerin İslam'ı benimsemesi, tarihlerinde yaşadıkları en önemli dönüm noktalarından biridir. İslam, ölümü bir yokluk durumu değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak gören bir inanç sistemidir. Bu anlayış, Türklerin mezarlık kültürünü doğrudan etkilemiştir. Mezarların üzerine dikilen, mezarda yatan kişinin kimliği, ölüm tarihi ve başarıları gibi yazıları üzerinde barındıran taşlara "mezar taşı" denilmektedir (Haseki, 1971, s. 5). Sanatı her türden faaliyette ustalıklı kullanan Türk kültürü, bu özelliğini mezar taşlarına da yansıtmiş ve sanat tarihi açısından şaheserler ortaya koymuşlardır.

Ölen bir bireyin defnedilmesi ve bu süreçte oluşturulan mezarlar, insanlık tarihinde ilk kez ortaya çıkan "ölüm", "ölümden sonraki yaşam", ve "ahiret" gibi kavramların varlığını gösteren bir kanıt olarak kabul edilir. Bu önemli düşünsel gelişme sonucunda, çeşitli kültürlerde farklı ölü gömme uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik, dini, coğrafi ve etnik özelliklerin yanı sıra bireysel ve ailesel tercihlerin de etkili olduğu bir yelpazeyi içermektedir (Soysal, 1997, s. 1212).

Kur'an-ı Kerim'de somut bir ayet veya belirgin bir işaret bulunmasa da İslam inancı, süslenmiş ve dikkat çekici mezarların oluşturulmasına sıcak bakmamıştır (Karamağaralı, 1992, s. 1). Bu sebeple Müslümanların mezar kültürünü şekillendiren kaynak anlayış daha çok Hz. Muhammed'in hadisleri olmuştur. Hz. Peygamberin vefat eden sahabesi Osman b. Maz'un'un kabrinin başına taş diktiği (Bozkurt, 2004, s. 519) ve "*bununla kardeşimin kabrini tanır ve bulurum, ailemden ölenleri de yanına gömerim*" (Şener, 2001, s. 35) dediği rivayet edilmektedir. Bununla beraber, hicret sonrasında yaşanan hızlı yayılma süreci, İslam'ın diğer kültürlerle etkileşimde bulunma fırsatını arttırmış, bu durum bir taraftan birçok insanın İslamiyet'i benimsemesine vesile olurken, diğer taraftan ise başlangıçtaki sıkı kuralların katı bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmıştır (Laqueur, 1997, s. 2).

İslam dininin farklı kültürler arasında yayılması, ölü gömme geleneklerinin özünde önemli bir değişikliğe yol açmasa da mezarlık ve mezar anlayışının çeşitli kültürlerde farklı şekillerde evrimleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda mezar taşları ve mezar kültürü, Türklerin İslam'ı benimsemelerinin ardından bile halen sürdürdükleri eski geleneklere açık bir referans olarak dikkati çekmektedir. İslam'ın kabulünden sonra da devam eden balbal geleneği, zaman içinde antropomorfik özelliklerini kaybederek, mezar taşı biçimini almıştır.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunan mezarlıklar ve mezar taşları, Türk-İslam kültürü ve sanatında önemli bir değer taşımaktadır. Kökeni Orta Asya'ya uzanan bu geleneğin izleri, Selçuklu döneminde Anadolu'da başlamış ve Osmanlı zamanında daha da belirginleşmiştir. Bu süreçte, atalarımız ölümü "sevgiliye kavuşma" olarak görmüş ve bu anlayış doğrultusunda mezar taşlarıyla mezarlıkları yüksek bir kültür ve estetik anlayışla donatmışlardır. Bu taşlar, zengin bir kültürel mirasın ve estetik inceliğin ürünleri olarak kabul edilir (Top, 1999, s. 1291).

Mezar taşları, sadece defnedilen kişinin kimliğiyle ilgili bilgileri vermekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda mezarı yapanların sosyal statülerini, estetik anlayışlarını, kültürel ve dini görüşlerini, yaşam tarzlarını, coğrafi bağlamlarını ve ölümü nasıl anladıklarını ve yorumladıklarını da gösterir. Bu taşlar, ölümün yarattığı acıdan ve kaybedilen kişiye duyulan sevgiden yola çıkarak, bu konuları yansıtan ve aynı zamanda geçmişe dair somut kanıtlar sunan belgelerdir (Elitez, 1996, s. 1). Mezar taşları, yalnızca bir milletin izini sürdüğü coğrafyalardaki kültürel ben-

zerlikleri açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda, çevrelerinde buldukları şehirlerin ve bölgelerin o milletin karakterini ve etkisini taşımalarını da sağlar. Bu durum, mezar taşlarının sadece kişisel değil, aynı zamanda toplumsal ve coğrafi bir kimlik belirleyicisi olduğunu gösterir (Karamağaralı, 1999, s. 34).

Mezar taşları muhteviyatları bakımından birçok bilim dalını aynı anda ilgilendirirler. Örneğin mimarileri, üzerinde taşıdıkları hat örnekleri, sahip oldukları geleneksel süsleme öğeleri gibi özellikleri ile mimarlık ve sanat tarihinin konusu iken; içerdikleri ikonografik anlamlarla da din ve mezhepler tarihinin konusudurlar. Öte yandan tüm dünyada farklı örneklerle sahip bu taşlar, antik kültürlerden başlayarak, biçimleri itibarıyla heykel sanatının ürünü olarak da değerlendirilebilirler (Sağiroğlu Aslan, 2017, s. 1924).

Mezar taşları, defnedilen kişilerin sosyal statülerini ve unvanlarını da yansıtarak bize aktarır. Şehzadeler, melikler, valiler, kadılar ve dönemin önde gelen kişiliklerine ait taşlar, kültürel tarihimizin farklı bir cephesini aydınlatır. Bu taşlar, o dönemdeki toplumsal hiyerarşiyi ve önemli figürleri belgeleyerek tarihsel bir izlenim sunarlar (Karamağaralı, 1999, s. 35).

Dinlere özgü farklı görüşler, ölümü bir geçiş noktası olarak algılayarak bireyleri doyurmak amacıyla çaba gösterirken, daha dünyevi bir bakış açısına sahip olan ikinci perspektif, insanın yok oluşunu kalıcı bir anıtla, özellikle bir mezar taşıyla aşmaya çalışmıştır. Mezarların büyük taşlarla kapatılmasının temel amacı, istenmeyen müdahalelere karşı koruma sağlamak olmakla birlikte, bu koruyucu önlemlerin ötesinde, ölenin anısını yaşatma amacına dayalı bir çabadır. Bu çaba, insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır (Laqueur, 1997, s. 1).

Ölüm anından başlayarak, ölünün gömülmesini takiben devam eden bir dizi töreni içeren Türk mezar kültürü, İslam öncesi inançlarla Anadolu'nun yerel geleneklerinin bir sentezi niteliğindedir. Mezar taşları ve mezar yapıları da zaman içinde bu kültürün ayrılmaz bir parçası olarak evrim geçirmiştir.

Geçmiş çok eskilere dayanan Silifke yöresinde neolitik dönemde, M.Ö. 6000'li yıllara dayanan bir süreçte yerleşim bulunduğu belgelenmiştir. Dönem içinde Frigler, Kızvatna Krallığı, İyonlar, Kilikya Krallığı, Persler ve Makedonya Krallığı arasında yaşanan el değiştirmeler sonrasında Selekoslar döneminde bölge, önemli bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Selekoslar'ın zayıflamasıyla birlikte korsan yatağı haline gelen Silifke, Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma'nın (Bizans) hakimiyeti altına girmiştir (Gürtürk, 1983, s. 20-305). Bu dönemde bölge, Silifke ve Taşucu yerleşimlerine yakın konumlanmış Azize Tekla ve Alahan Manastırları sebebiyle önemli bir hac merkezi olarak öne çıkmıştır (Aydın, 2007, s. 32).

Yaklaşık 250 yıl devam eden Bizans hakimiyetinin sonrasında bölge, Muaviye döneminde, 647 yılında İbni Keys'in Silifke'yi almasıyla Müslümanların hakimiyetine geçmiştir. Sonrasında Araplarla Bizanslılar arasında defalarca el değiştiren bu bölge, 1228 yılında Alaaddin Keykubat tarafından alınarak, Selçukluların hakimiyeti altına girmiştir. Beylikler döneminde Karamanoğulları Beyliğinin hakimiyetine geçen bölge, 1487 yılında, II. Bayezid döneminde Osmanlı toprağı haline gelmiştir (Gürtürk, 1983, s. 20-305). Cumhuriyetin ilanından sonra, 1933 yılına kadar farklı siyasi statülerle varlığını sürdüren Silifke, 1933 yılında ilçe statüsü verilerek Mersin iline bağlanmıştır.

Silifke merkezine yaklaşık 9 km. mesafede bulunan ve stratejik öneme sahip limanı ile uzunca bir dönem Silifke'nin Akdeniz'e açılan kapısı durumundaki Taşucu, 1955 yılı yerel se-

çimleriyle birlikte belde statüsü alarak, belediye olmuştur. 2014 yılına kadar belediye statüsünü koruyan Taşucu, 2014 yerel seçimleri ile yürürlüğe giren büyükşehir belediyesi yasası ile mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. TÜİK'in 2021 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre (URL. 1) mahallenin nüfusu, 6901 erkek ve 6314 kadın olmak üzere toplam 13215 kişi olarak açıklanmıştır.

Taşucu mezarlığı resmi tapu kayıtlarına göre Gökboyun mevkiinde, 168 ada, 1 nolu parselde, 27.252,12 m²'lik bir alan üzerinde bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafındaki yaklaşık 1484 m²'lik alanın fiili olarak mezarlığa ilave edilmesiyle mezarlık alanı yaklaşık 28.736 m²'lik bir alana yayılmıştır (Şekil 1). Alanın ne zamandan beri defin işlemlerine açık olduğu net olarak bilinmemekle beraber, çalışma kapsamında yaptığımız incelemelerde üzerinde tarih bulunan en erken tarihli örneğin h.1274 (m. 1857-58) tarihli olduğu bilgisinden hareketle 150 yıldan fazla bir süredir defin yapılmakta olduğunu kesin olarak söylemek mümkündür. Mezarlık alanı günümüzde halen defin işlemlerine açıktır (Şekil 2).

2. Mezarlıktaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları

Taşucu mezarlığında gerçekleştirilen yüzey araştırması sonucunda, tarihi nitelik taşıyan 30'a yakın mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları, zaman içinde hava şartlarının etkisiyle tahribata uğradığından, kitabe ve süsleme özelliklerini incelemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle, söz konusu örnekler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Aynı şekilde, tarihi özellik taşıyor olmakla beraber, üzerinde tarih bilgisi bulunmayan birkaç örnek, tarihlendirilme sorunu sebebiyle çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma kapsamında belirlenen 18 örnek kronolojik sırayla incelenmiştir.

2.1. Hacı Osman Ağa'ya Ait Mezar Taşı

H. 1274 (M. 1857-58) senesinde vefat eden Hacı Osman Ağa'ya ait mezar, sandık mezar tipinde olup, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Hacı Osman Ağa'nın künyesi kitabede "*Çavuş Bucaklı Hacı Osman Ağa*" olarak zikredilmektedir. Baş şahidesi 99x32x12¹ cm. ölçülerindedir. Mezarlık alanındaki en eski mezardır. Prizmatik gövdeli baş şahidesinin tepeliği Mahmudî fes biçimlidir. Kitabesi, baş taşının dış yüzeyinde yer almaktadır. Sekiz satırlık kitabede bazı kartuşlar ikişer satır olarak düzenlenmiştir. Şahidenin başlık ile gövdesini birleştiren boyun kısmı üzerinde tarih bilgisi yer almaktadır.

Kitabe, Osmanlı Türkçesi ile, kırma talik hatla ve kabartma tekniği ile yazılmıştır. Dua ve niyaz içerikli kitabe günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - سنه ١٢٧٤	1- Sene 1274
٢ - يا الهي قيل عنايت قبرمي	2- Ya ilahi kıl inayet kabrimi
٣ - دار ايلمه كتابمي حسابمي	3- Dar eyleme kitabımı hesabımı
٤ - يرمي نار ايلمه	4- Yerimi nar eyleme
٥ - كلدي هاتفتن بر ندا	5- Geldi hatiften bir nida
٦ - ارجعي ...	6- İrci'î...
٧ - نوش ايدوب دست ...	7- Nûş idub dest-i ...
٨ - اجل شربتتي ... اولوب	8- Ecel şerbetini ... olup

¹ Bütün örneklerde ölçüler, Uzunluk x Genişlik x Yükseklik olarak verilmiştir.

- ۹ - ایلدی دار فنادن بقایه رحلتی 9- Eyledi darı fenadan bekaya rihletini
۱۰ - ترک ایدوب مال ملکی دولتی 10- Terk edüp malı mülkü devleti
۱۱ - هر کیم کلوب قبرمی زیارت ... ihvan 11- Her kim gelip kabrimi ziyaret ...ihvan
۱۲ - اوقوسنلر روحم ایچون قل هو الله ی 12- Okusunlar ruhum için Kulhuvellahı
۱۳ - المرحوم المغفور عن عصل جان 13- El merhum el mağfur an asli cân?
۱۵ - چاوش بجقلى الحاج عثمان اغا 14- Çavuş Bucaklı el Hâc Osman Ağa

Ayak şahidesi oldukça sade tutulmuş olup, üst kısmı üçgen tepelikle sonlanmaktadır. 88x31x9 cm. ölçülerinde olan ayak şahidesi, malzeme yıpranmışlığı olarak değerlendirildiğinde baş şahidesinden daha sonraki bir dönemde yapıldığı izlenimi vermektedir (Şekil 3).

Mezarın sandık kısmı 207x90x57 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmı yanlardan bir miktar dışarı taşırılmıştır. Kapak kısmının ortasına iki parça halinde niteliksiz bir taş yerleştirilmiştir (Şekil 3).

2.2. İsimli 1. Mezara Ait Mezar Taşı

Baş şahidesinin iç yüzeyinde bulunan kitabesine göre H. 1275 (M. 1858-59) senesinde vefat ettiği anlaşılan kişinin ismine, çözümü yapılabilen satırlarda rastlanmamıştır. Şahide alt kısımda betonla kaplandığı için, görünmeyen kısımda bir ya da birkaç satır daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Mezar sahibinin isminin, kitabenin çözümlenemeyen beşinci satırında da yazıyor olması muhtemeldir. Bununla beraber mezar taşının tipolojik özelliklerinden hareketle mezarın bir erkeğe ait olduğunu söylemek mümkündür.

Mezar, sandık mezar tipolojisinde olup, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmiştir. 81x30x15 cm. ölçülerinde, prizmatik bir gövdeye sahip baş şahidesi, Mahmudî fes biçimli başlıkla sonlanmaktadır (Şekil 4). İç yüzeyinde kitabe bulunan şahidenin boyun kısmında tarih bilgisi verilmiştir. Şahide gövdesinin köşeleri pahlanmış durumdadır. Görünen kısımlarıyla yedi satır olarak düzenlenen kitabe, Osmanlı Türkçesi ile, kabartma tekniğinde ve rika kırması hatla yazılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

<i>Metni</i>	<i>Okunuşu</i>
۱ - فی تاریخ ۱۲۷۵	1- Fî tarih 1275
۲ - هو الخلاق الباقی	2- Hüve'l hallâku'l-bâki
۳ - زیارتدن مراد بر دعادر	3- Ziyaretten murad bir duadır
۴ - بو کون بنايسه یارن سنادر	4- Bugün banaysa yarın sanadır
۵ - ...	5- ...
۶ - اغلاما بکه بنی ان فاتحه ايله	6- Ağlama bana beni an fâtiha ile
۷ - ...	7- ...

Baş şahidesinin iç yüzeyi sade bırakılmıştır. Şahidenin her iki yanı, çerçeve içine alınmış zemine yerleştirilmiş bitkisel süsleme ihtiva etmektedir. Sol yan tarafın üst kısmında çerçeve ikiye bölünerek içerisine, bazı yeniçeri mezar taşlarında görülen (İşli vd., 2017, s. 299) bir işaret yerleştirilmiştir (Şekil 4).

Ayak şahidesi, 70x26x14 cm. ölçülerindedir. Prizmatik şahide, üçgen bir tepelikle sonlanmaktadır. Ayak şahidesinin iç yüzeyine bir hayat ağacı tasvir edilmiştir (Şekil 4).

Sandık mezar tipinde düzenlenen mezar bölümü 170x86x56 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmı düzgün kesme taşlardan yapılmış olup, yanlardan harpuşa şeklinde bir miktar dışa taşırılmıştır. Kapak kısmının orta bölümü ise özgün halinde boş iken, sonradan beton malzeme ile kapatılmıştır.

2.3. Zeynep Kadın'a Ait Mezar Taşı

Ayak şahidesinin iç yüzeyinde bulunan kitabeden mezarın Zeynep Kadın'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Mezar, baş ve ayak şahideleri ile sandık mezar tipolojisinde düzenlenmiştir. Zeynep Kadın'ın künyesi kitabe metninde "Ahmed Ağa'nın kerimesi muhtereme Zeyneb Kadın" olarak verilmiştir. Kitabesine göre Zeynep Kadın H. 1279 (M. 1862-63) senesinde vefat etmiştir.

Baş şahidesi, 105x35x9 cm. ölçülerindedir. Kaş kemer biçimli tepeliğe sahip baş şahidesi, alt kısma doğru daralmaktadır. Şahidenin iç yüzeyinde, üs kısımda serlevhanın altında bulunan altı satırlık metin, aşağıdan yukarıya eğimli olarak düzenlenmiş kartuşlar içine yazılmıştır. Eğimden kaynaklı sağ üstte oluşan üçgen alan bir çiçek kompozisyonuyla tezyin edilirken, sol altta oluşan üçgen alan içinde ise sene bilgisi verilmiştir (Şekil 5). Serlevhayla beraber yedi satır olarak düzenlenen kitabe, kabartma tekniğinde, Osmanlı Türkçesi ile ve sülüs kırması yazı ile hakkedilmiştir. Baş şahidesinin kitabesinin metni ve okunuşu şöyledir:

Baş Şahidesi İç Yüzü

Metni	Okunuşu
۱ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
۲ - هذا صاحب القبر خليل اغا ...	2- Hâzâ sahibu'l-kabr Halil Ağa...
۳ - يا رب سن قبرمی باغ جنان ایله احسانک اولسون	3- Ya Rabb sen kabrimi bâğ-ı cinân eyle ihsanın olsun
۴ - دنیاده کولمدي عقباده کولسون	4- Dünyada gülmedi ukbâda gülsün
۵ - اوغلی حسنی دنیاده بولمدي اخراده بولسون	5- oğlu Hüsnü dünyada bulmadı uhrâda bulsun
۶ - رو عبورك برر فاتحه حسان (?) اولسون	6- Rev abûrin birer fâtiha ihsan (?) olsun
۷ - سنه ۱۲۷۹	7- sene 1279

Ayak şahidesi 87x33x9 cm. ölçülerindedir. Ayak şahidesi, form olarak baş şahidesine benzerlik göstermektedir. Beş satır olarak düzenlenen kitabe, ayak şahidesinde olduğu gibi iç yüzeye, aşağıdan yukarıya doğru eğimli bir şekilde düzenlenmiştir. Burada da yine ilk satırda oluşan üçgen kısım serlevha ile birleştirilerek, içerisine çiçek motifi yerleştirilmiştir (Şekil 5). Son satır olarak değerlendirilen üçgen kartuş içerisinde de sene bilgisi verilmiştir. Ayak şahidesinin kitabesi de kabartma tekniğinde, Osmanlı Türkçesi ile ve yerel üslup özelliklerinin ağır bastığı sülüs kırması hat ile yazılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Ayak Şahidesi İç Yüzü

Metni	Okunuşu
۱ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
۲ - مرحومه مغفور لها کوفکلی زاده	2- Merhume mağfurun lehâ Küfeklizâde
۳ - احمد اغانک کریمه سی محترمه زینب	3- Ahmed Ağanın kerimesi muhtereme Zeyneb
۴ - قدین روحیجون فاتحه	4- Kadın ruhiçün fatiha
۵ - سنه ۱۲۷۹	5- Sene 1279

Sandık mezar tipinde düzenlenen mezar kısmı, 168x55x63 cm. ölçülerinde olup, kapak kısmı düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Kaplama taşları yanlardan bir miktar dışa taşırılmıştır (Şekil 5).

Zeynep Kadın'ın mezarı, günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Mezarda dikkat çeken bir husus, Zeynep Hanım'ın isminin genelde olduğu gibi baş şahidesinin kitabesinde değil, ayak şahidesinin kitabesinde verilmiş olmasıdır. Baş şahidesinin kitabesi dua ve niyaz içerikli bir metin içerirken, ayak şahidesinin kitabesi ise mezar sahibesinin künyesini içermektedir.

2.4. Ebu Hânî'ye Ait Mezar Taşı

Kitabesinde Ebu Hânî'ye ait olduğu bilgisi bulunan mezar, sandık mezar tipinde yapılmış olup, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. Baş şahidesinin dış yüzünde yer alan kitabesinden, mezarın H. 1287 (M. 1870-71) tarihinde vefat eden Ebu Hânî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. 80x31x10 cm. ölçülere sahip baş şahidesinin üst bölümü kaş kemer biçiminde sonlanmaktadır (Şekil 6). Baş şahidesinin dış yüzeyinde dört satır halinde Osmanlı Türkçesi ile kabartma tekniğinde sülüs kırması hatla yazılmış olan kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

<i>Metni</i>	<i>Okunuşu</i>
١ - هو الخلاق الباقي	1- Hüve'l hallak'ul bâki
٢ - مرحوم و مغفور لهما	2- Merhum ve mağfura lehâ
٣ - أبوحانی روحیجون	3- Ebu Hânî ruhiyçün
٤ - فاتحة ١٢٨٧	4- Fâtîha 1287

Ayak şahidesi 78x27x8 cm. ölçülerindedir. Başlık kısmı üçgen biçimli şahide, yazı ve süsleme içermeyip tamamen sade tutulmuştur.

Sandık mezar tipli mezarın kapak kısmının orta bölümü dairesel bir sanduka tipindedir. Mezar kısmı 161x56x49 cm. ölçülere sahiptir. Günümüzde ayak şahidesi, sandık üzerine tespit edilmiş durumdayken, baş şahidesi ise doğrudan zemin üzerindedir (Şekil 6). Mezarın pehle kısmının baş şahidesine yakın bölümü tahrip olmuş ve sonradan yapılan gelişigüzel müdahalede baş şahidesi doğrudan zemine tespit edilmiştir.

Mezarlıkta bulunan benzer forma sahip şahideler kadın mezarlarında kullanıldığı halde, aynı formun erkek mezar taşlarında da kullanılmış olması dikkat çekici bir durumdur.

2.5. İsimsiz 2. Mezara Ait Mezar Taşı

Toprak mezar tipolojisindeki mezar baş ve ayak şahidelidir. Mezarın prizmatik baş şahidesi 75x22x12 cm. ölçülerindedir. Tamamen yöresel üslupta yazılmış kitabenin okunabilen kısımlarından mezarın sahibi ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla beraber mezarlık alanındaki daha geç döneme ait aynı tipteki diğer iki örneğin (Şekil 19, 20) kadın mezarlarına ait olması, bu mezarın da kadın mezarı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Kitabeden mezarın H. 1295 (M. 1878) tarihli olduğu anlaşılmaktadır.

Baş şahidesinin iç yüzeyinin başlık kısmında serlevha bulunmakta olup, başlık ile gövdenin birleştiği kısımda tarih bilgisi yer almaktadır. Şahidenin üst kısmı iç yüzeyde dairesel başlık biçiminde derin bir şekilde oyulmak suretiyle vurgulanmıştır (Şekil 7). Gövde kısmına ise sekiz satırlık kitabe hakkedilmiştir. Osmanlı Türkçesi ile kabartma tekniğinde ve sülüs kırması ile yazılmış olan kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الخلاق الباقي	1- Hüve'l hallâku'l-bâki (?)
٢ - ١٢٩٥	2- 1295
٣ - نورسته جانم اوجدی	3- Nevreste canım uçtu
٤ - جنت باغنه	4- Cennet bağına
٥ - قالدی... والدسی...	5- Kaldı... validesi ...
٦ - قبری زیارت	6- ...kabrimi ziyaret
٧ - ایدن اخواندان	7- eden ihvandan
٨ - روحومه بر فاتحه	8- Ruhuma bir Fatiha
٩ - احسان	9- ihsan
١٠ - ...	10- ...

Ayak şahidesi 70x27x8 cm. ölçülerindedir. Sade biçimdeki ayak şahidesi başlık kısmında daralarak sonlanmaktadır. Mezar kısmı, baş ve ayak şahidesini de içine alacak şekilde dıştan büyük boyutlu taşlarla tek sıra örgüyle çerçeveye alınarak sınırlandırılmıştır (Şekil 7).

2.6. İsimsiz 3. Mezara Ait Mezar Taşı

Baş ve ayak şahidelerinden meydana gelen toprak mezar tipolojisindeki mezarın prizmatik baş şahidesi 60x26x10 cm. ölçülerindedir. Mezar kısmı, şahideleri de içine alacak şekilde dıştan iri taşlarla çevrilmiştir. Baş şahidesinin dış yüzeyindeki kitabesinden H. 1297 (M. 1879-80) tarihi okunmakta olup, tarih bilgisi, son üç rakam yazılarak ifade edilmiştir. Kitabenin top-rağa gömülü bulunan beşinci mısrası çözümlenememiş, çözümlenen kısımlarda ise mezar sahibinin ismine rastlanmamıştır.

Baş şahidesi üstte dairesel formda sonlanmakta olup, başlık ile gövde dışbükey bir formla birleştirilmek suretiyle başlık ön plana çıkartılmıştır. Şahide başlığı dış yüzeyinde, ortada daire içine alınmış altı yapraklı bir penç motifi ve bunun her iki tarafına asimetric olarak yerleştirilmiş bitkisel süsleme ile tezyin edilmiştir (Şekil 8). Alt bölümde ise, boyun kısmındaki serlevha ile birlikte altı satırlık kitabe yer almaktadır. Kitabe, Osmanlı Türkçesi ile kabartma tekniği kullanılarak ve sülüs kırmacı hat ile hakkedilmiştir. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الخلاق الباقي	1- Hüve'l hallak'ul bâki
٢ - سنه ٢٩٧	2- Sene 297
٣ - يا الهي قيل عنايت	3- Ya ilahi kıl inayet
٤ - قبری دار ایلمه	4- Kabrimi dar eyleme
٥ - قبری جنتده ایله	5- Kabrimi cennette eyle
٦ - ...	6- ...

Üçgen tepeliğe sahip ayak şahidesi 57x24x6 cm. ölçülerinde olup, gövde aşağıya doğru daralmaktadır. Süsleme bakımından sade durumdaki ayak şahidesinin daha geç bir dönemde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 8).

Mezar kısmı, şahideleri de içine alacak şekilde dıştan tek sıra halinde taş örgü ile çevrilmiştir.

2.7. Teslime'ye Ait Mezar Taşı

Teslime'ye ait mezar, baş ve ayak şahideli olarak sandık mezar tipinde yapılmış olup, baş şahidesi 117x26x8 cm. ölçülere sahiptir. Kitabesinde mezar sahibinin tam künyesi "Hacı Halil'in oğlu Hacı Ali'nin eşi" olarak verilmektedir. H. 1315 (M. 1897-98) tarihli mezarın yuvarlak başlığa sahip baş şahidesinde başlık kısmından gövde kısmına iç bükey bir profille geçiş sağlanmıştır. Şahide başlığının iç yüzeyinde, yuvarlak madalyon biçiminde bir kartuş oluşturulmuş ve bunun içine de serlevha yerleştirilmiştir. Şahide, serlevhayla birlikte sekiz kartuşa ayrılmış, ilk altı kartuş yazı ile, son iki kartuş ise süsleme alanı olarak değerlendirilmiştir (Şekil 9). Kitabe, kabartma tekniği kullanılarak, Osmanlı Türkçesi ile hakkedilmiş ve sülüs hat tercih edilmiştir. Süslemeye ayrılan alt kısım ise gösterişli bir vazodan oluşmaktadır. İçerisine buket halinde yerleştirilmiş bitkisel kompozisyon ile değerlendirilmiştir (Şekil 9). Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الحي الباقي	1- Hüve'l hayyül bâki
٢ - کر کناهم کوه قاف اولسه نه غامچر یا جلیل	2- Ger günahım Kûh-i Kâf olsa ne gamdır yâ Celîl
٣ - رحمتک بحرینه نسبت انه شی قلیل	3- Rahmetin bahrine nisbet innehu şey'un kalîl
٤ - اسمها تسلیمه زوجه حاجی علی	4- İsmuhâ Teslîme zevce-i Hacı Ali
٥ - ابن حاجی خلیل روحنه فاتحه	5- ibn-i hacı Halil ruhuna fâtîha
٦ - سنه ١٣١٥	6- sene 1315

Mezara ait ayak şahidesi 113x31x9 cm. ölçülerindedir. Şahidenin başlık kısmı üçgen bir tepelik formunda sonlanmakta olup, bu bölüm tepe noktasında içbükey dairesel bir kavisle yuvarlatılmıştır. Ayak şahidesi sade bırakılmıştır (Şekil 9).

Mezarın sandık kısmı, 218x67x72 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmı, yanlardan bir miktar dışa taşırılmış düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Mezarın orta kısmı boş kalacak şekilde yapılmış kapak taşları, üzerlerine açılan yuvalara yerleştirilen metal kenetlerle birbirlerine bağlanarak sağlamlaştırılmıştır (Şekil 9).

2.8. Eşe (Aişe)'ye Ait Mezar Taşı

Hacı Mehmed'in eşi Eşe hanıma ait mezar, baş ve ayak şahideli olarak sandık mezar tipinde yapılmış olup, baş şahidesi 118x26x10 cm. ölçülerindedir. Kitabede Eşe (Aişe) isimli kadının tam künyesi "Hacı Halil'in oğlu, Hacı Mehmed'in eşi" olarak geçmektedir. Mezar, H. 1315 (M. 1897-98) tarihli olup, dairesel tepeliğe sahip baş kısmı içbükey geometrik bir profil ile gövde kısmına bağlanmaktadır. Başlığın orta kısmında dairesel kartuşun içerisine serlevha yerleştirilmiştir. Serlevha dahil altı kartuşlu baş şahidesinin ilk beş kartuşu kitabe metnine ayrılmışken, sonuncu kartuş ise tarih bilgisi ile beraber süsleme alanı olarak değerlendirilmiştir. Burada bir vazodan oluşmaktadır. İçerisinde tarih bilgisi verilmiş, vazodan her iki tarafında bulunan boşluklara ise bitkisel süslemeler yerleştirilmiştir (Şekil 10). Bitkisel form, aynı dal üzerinde üst kısımda lale motifi, alt kısımda ise palmet olarak ifade bulmuştur.

Osmanlı Türkçesi ile, sülüs hatlı olarak kabartma tekniğinde hakkedilen kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الخلاق الباقي	1- Hüve'l hallak'ul bâki
٢ - کر کناهم کوه قاف اولسه نه غامدر یا جلیل	2- Ger günahım Kûh-i Kâf olsa ne gamdır yâ Celîl
٣ - رحمتک بحرینه نسبت انه شی قلیل	3- Rahmetin bahrine nisbet innehu şey'un kalîl

- ٤- اسمها ائشه (عائشه) زوجة حاجي محمد ابن
حاجي خليل
٥- سنه
٦- ١٣١٥ 4- İsmüha Eşe (Aişe) zevce-i Hacı Mehmed ibn-i
Hacı Halîl
5- sene
6- 1315

Mezara ait ayak şahidesi 113x31x9 cm. ölçülerinde olup, başlık kısmı üçgen biçimli sonlanmakta ve aşağıya doğru daralmaktadır. Ayak şahidesinin üzerinde yazı ve süsleme bulunmamaktadır (Şekil 10).

Mezarın sandık kısmı, 218x67x72 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmının şahideler arasındaki bölümü açık bırakılmış ve kapak taşları yanlarda bir miktar dışarıya taşırılmıştır.

2.9. Fatıma'ya Ait Mezar Taşı

H. 1316 (M. 1898-99) yılını veren mezar, baş ve ayak şahideli sandık tipli mezar biçiminde yapılmıştır. 117x30x8 cm. ölçülere sahip baş şahidesinin iç yüzeyinde kitabesi bulunmaktadır. Kitabede Fatıma'nın künyesi "Hacı Halil'in oğlu Hacı Ali'nin kızı Fatıma" olarak verilmektedir. Baş şahidesinin yuvarlak tepelikli olarak sonlanan başlık kısmı, profillendirilmiş içbükey bir boyun bölümü ile gövde kısmına bağlanmaktadır. Şahidenin başlık ve boyun kısmı iç yüzeyde dairesel madalyon biçiminde kartuşlanmış ve içine de serlevha yerleştirilmiştir. Baş şahidesinin serlevha ile birlikte altı satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin hemen altında ise geometrik çerçeveli bölüm içerisinde kaideli ve çift kulplu bir vazo ve içerisine yerleştirilmiş bitkisel süsleme yer almaktadır (Şekil 11).

Mermer malzeme üzerine kabartma tekniğiyle Osmanlı Türkçesi kullanılarak ve sülüs hat ile yazılmış kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الخلاق الباقي	1- Hüvel Hallakul baki
٢ - کر کناهم کوه قاف اولسه نه گامدر یا جلیل	2- Ger günahım Kûh-i Kâf olsa ne gamdır yâ Celîl
٣ - رحمتک بحرینه نسبت انه شی قلیل	3- Rahmetin bahrine nisbet innehu şey'un kalîl
٤ - اسمها فاطمة بنت حاجي علی بن حاجي خليل	4- İsmüha Fatıma binti Hacı Ali bin Hacı Halil
٥ - (روحنه فاتحه)	5- (Ruhuna Fatıha)
٦ - سنه ١٣١٢	6- Sene 1312

Ayak şahidesi 119x26x6 cm. ölçülerindedir. Üst kısmı üçgen formlu olarak sonlanan ayak şahidesinin genişliği aşağıya doğru azalmaktadır. Ayak şahidesinin üzerinde yazı ve süsleme bulunmamaktadır (Şekil 11).

Mezarın sandık kısmı 218x76x72 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmı taş kaplanmış, ancak şahideler arasında kalan orta kısmı boş bırakılmıştır. Kapağı meydana getiren taşlar yanlarda dışa doğru bir miktar taşırılmıştır. Kapak taşları üzerlerine açılan yuvalara yerleştirilen metal kenetlerle birbirlerine bağlanak sağlamlaştırılmıştır. Ancak günümüzde bu bağlantı metallerinin tamamı yuvalarından çıkmış ve kaybolmuş durumdadır. Boş kalan bağlantı yuvalarının olduğu kısımlarda yer yer çatlama ve kırılmalar gözlenmektedir.

2.10. Halil Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Halil Ağa'ya ait mezar Sandık mezar tipinde yapılmış olup, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. Kitabede Halil Ağa'nın künyesi "Hacı Ali Efendizâde Halil Ağa" olarak verilmektedir. H. 1317 (M. 1899-1900) tarihli mezarın baş şahidesi 115x27x10 cm. ölçülerindedir. Mermer malzemedenden yapılmış olan baş şahidesinin iç yüzeyinde kitabesi bulunmaktadır.

Hamidî fes biçimli başlığa sahip baş şahidesinin başlık ve gövde kısmı, boyun kısmıyla birbirine bağlanmaktadır (Şekil 12).

Baş şahidesinin gövde kısmının üst bölümüne dairesel bir zemin içine serlevha yerleştirilmiştir. Bu bölümle birlikte kitabe dokuz satırdan meydana gelmektedir. Kitabede dil olarak ilk beş satırda Arapça, son dört satırda ise Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Kabartma tekniğinde hakkedilen kitabede sülüs hat tercih edilmiştir. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الحي الذي لا يموت	1- Hüve'l hayyüllezi lâ yemût
٢ - الهى عبدك العاصي اناك	2- İlâhi abduke el-âsî etâke
٣ - مقرا بالذنوب فقد دعاك	3- Mukırran bi'z-zunûbî fekad deâke
٤ - فان تغفر فانت لذاك اهل	4- Fe in tağfir fe ente lizâke ehlün
٥ - و ان تطرد فمن یرحم سواك	5- ve in tetrud femer yerham sivâke
٦ - حاجي علي افندي زاده	6- Hacı Ali Efendi zâde
٧ - خليل اغانك روي ايچون	7- Halil ağanın ruhuçün
٨ - فاتحة	8- Fatiha
٩ - سنه ١٣١٧	9- Sene 1317

Mezarın ayak şahidesi 73x22x7 cm. ölçülerindedir. Arka yüzeyi silmeli bir profile yuvarlatılmış olan ayak şahidesi, üst bölümde üçgen bir tepelikle sonlanmakta olup, süsleme açısından sade bırakılmıştır (Şekil 12).

Mezarın sandık kısmı, 220x77x70 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmında şahideler arası boş bırakılmıştır. Dışa doğru bir miktar taşma yapacak şekilde konumlandırılan kapak taşları, üzerlerine açılan yuvalara yerleştirilen metal kenetlerle birbirlerine bağlanmak suretiyle sağlamlaştırılmıştır. Günümüzde metal kenetlerin bazıları yuvasından düşerek kaybolmuş durumdadır (Şekil 12).

2.11. Aişe Hanım'a Ait Mezar Taşı

Ayşe Hanım'a ait mezar, sandık mezar tipinde olup, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. Kitabede Aişe Hanım'ın künyesi "Hacı Mehmed Efendi'nin kerimesi Aişe Hanım" olarak zikredilmektedir. Mezar H. 1317 (M. 1899-1900) tarihlidir. Mermer malzemenin yapılmış olan baş şahidesinin yuvarlak tepelikli başlık kısmı içbükey bir geçişle gövde kısmına bağlanmaktadır. Baş şahidesi 84x26x6 cm. ölçülerine sahiptir. Şahidenin iç yüzünde, başlık ve boyun kısmını da kaplayacak şekilde yuvarlak bir zemin içine serlevha yerleştirilmiştir (Şekil 13).

Sekiz satırdan meydana gelen kitabe kısmının ilk üç satırında Arapça, diğer satırlarda ise Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Her bir satır dikdörtgen formunda kartuş içine alınmışken, dördüncü satırda bulunan lafzatullah, ölçü ve biçim olarak diğerlerine göre farklı biçimde vurgulanmıştır. Kabartma tekniği ile hakkedilen kitabede sülüs hat tercih edilmiştir. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الحي الباقي	1- Hüve'l hayyü'l bâki
٢ - غريق بحر عصيانم	2- Ğarîki bahri isyanem
٣ - دخيلك يا رسول	3- Dahîleke ya Rasûl
٤ - الله	4- Allah

- ٥ - حاجی محمد افند ینک 5- *Hacı Mehmed Efendi'nin*
٦ - کریمه سی عائشه خانمک 6- *Kerimesi Aişe Hanım'ın*
٧ - روحیچون 7- *Ruhuçün*
٨ - فاتحه سنه ١٣١٧ 8- *Fâtiha sene 1317*

2.12. Aişe'ye Ait Mezar Taşı

Kitabesinden Aişe isimli bir kadına ait olduğu anlaşılan mezarda mezar sahibinin tam künyesi, “*Kasab Muhammed Ağa'nın eşi, Halil Ağa'nın kızı*” olarak verilmektedir. Sandık mezar tipindeki mezar, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. Baş şahidesindeki kitabesinden Aişe'nin Rebi'ül Evvel 1318 (M. Haziran-Temmuz 1900) tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. 135x28x8 cm. ölçülere sahip baş şahidesi sağlam olmakla beraber, bulunduğu yuvadan çıkartılmış ve gelişigüzel bir şekilde mezarın üzerine bırakılmış durumdadır (Şekil 14). Dairesel formlu dilimli parçalardan meydana gelen başlık kısmı, profilli bir içbükey boyun ile gövde kısmına bağlanmaktadır. Başlık kısmı, özgün geometrik forma sahip bir zemin içine yerleştirilmiş serlevhayı içermektedir.

Serlevha ile birlikte altı satırlık kitabede ilk üç satır dikdörtgen biçimli, alta bulunan son iki satır ise kendine özgü geometrik şekliyle kartuş içine alınmıştır.

Kitabede, Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Kabartma tekniği kullanılarak hakkedilen kitabe sülüs hat ile yazılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الحي الباقي	1- <i>Hüve'l hayyül bâki</i>
٢ - قصب محمد اغانك	2- <i>Kasab Muhammed Ağa'nın</i>
٣ - خليله سي عائشه بنت حاجي	3- <i>Halilesi Aişe bint-i Hacı</i>
٤ - خليل اغانك روحیچون	4- <i>Halil ağanın ruhiçün</i>
٥ - الفاتحة	5- <i>el fâtiha</i>
٦ - سنه ربيع الأول ١٣١٨	6- <i>Sene Rebi'ül evvel 1318</i>

Günümüzde ayak şahidesi yuvasında bulunmayıp, orta bölümünden kırılmış vaziyette, mezarın ayak ucuna dikey vaziyette bırakılmıştır. Mevcut haliyle 80x25x8,5 cm. ölçülere sahip ayak şahidesi süsleme ve yazı unsuru içermemektedir (Şekil 14).

218x81x57 cm. ölçülerindeki sandık kısmın üzeri düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Üst kısımda şahidelerin arası boş bırakılmış, kapak taşları yanlardan bir miktar dışarı taşırılmıştır. Taşlar, üzerlerine açılan yuvalarla yerleştirilen metal kenetlerle birbirlerine bağlanmak suretiyle sağlamlaştırılmış olmakla beraber, günümüzde metal kenetler yuvalarından düşmüş ve kaybolmuş durumdadır (Şekil 14).

2.13. Aişe Hanım'a Ait Mezar Taşı

Aişe Hanım'a ait mezar, sandık mezar tipolojisinde olup, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Aişe Hanım'ın künyesi kitabede “*Gulâmzâde Mustafa Efendi'nin eşi Aişe*” olarak geçmektedir. Kitabede verilen bilgiye göre Aişe Hanım, H. 1330 (M. 1911-12) senesinde vefat etmiştir.

Kaş kemerli bir tepelikle sonlanan baş şahidesi, 104x22x9 cm. ölçülerindedir. Şahide aşağıya doğru daralmaktadır. Tepelik kısmı, içbükey bir boyun bölümüyle gövde kısmına bağlanmaktadır. Baş şahidesinin boyun kısmına serlevha yerleştirilmiştir. Tepelik kısmının içe bakan yüzünde ise yarım daire halinde şemse motifi yer almaktadır. Motifi oluşturan kolların uç

kısımları bir dairesel, bir üçgen olarak sonlanacak şekilde şaşırtmalı olarak yapılmıştır (Şekil 15).

Baş şahidesinin iç yüzünde 11 satırlık kitabe bulunmaktadır. Kabartma tekniği ile, Osmanlı Türkçesi kullanılarak hakkedilen kitabede sülüs hat tercih edilmiştir. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
۱ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
۲ - بر مصنع قبردر كه	2- Bir musanna' kabirdir ki (?)
۳ - عالم ایجره ویردی	3- Alem içre verdi (?)
۴ - شان پر شرف	4- Şan pür şeref
۵ - قیلدی جهانی	5- Kıldı cihamı
۶ - شاننده اولمز	6- Şanında olmaz (?)
۷ - بیان	7- beyan
۸ - غلامزاده مصطفی	8- Ğulâmzâde Mustafa
۹ - افندی کریمه سی عائشه	9- Efendi kerimesi Aişe
۱۰ - خانمک روحنه فاتحه	10- Hanım'ın ruhuna fâtiha
۱۱ - سنه ۱۳۳۰	11- sene 1330

Mezarın ayak şahidesi alt tarafa yakın kısmından kırılmış ve mezarın üzerine gelişigüzel bırakılmıştır. 90x24x9 cm. ölçülerindeki ayak şahidesi üçgen tepelikli olup, alt kısma doğru dalmaktadır. Mezarlıkta bulunan tarihi mezar taşlarının ayak şahideleri içerisinde en nitelikli örnek olarak dikkati çeken şahidenin yüzeyine boydan boya saksı içerisinde betimlenmiş hayat ağacı yerleştirilmiştir (Şekil 15).

Sandık mezar tipindeki mezarın sandık kısmı, 220x71x90 cm. ölçülerindedir. Kapak kısmı düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Yanlarda dışa taşırılarak yapılan bu bölümün alt kısımları dairesel silmeli olarak profillendirilmiştir. Mezarın şahideler arasında kalan orta kısmı boş bırakılmıştır (Şekil 15).

2.14. Muhammed'e Ait Mezar Taşı

Muhammed'e ait mezar, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmektedir. H. 1338 (M. 1919-20) tarihli mezarın baş şahidesinin iç yüzünde bulunan kitabesinde Muhammed'in künyesi "Süleyman oğlu Muhammed" olarak verilmektedir. Mezar, komşusu olan diğer mezarlarla birlikte üzeri beton hatıl ile korunmuş bir duvar ile çevrelenmiş ve iç kısmı da toprak doldurularak yükseltilmiştir (Şekil 16).

Hamidî fes biçimli tepeliğe sahip baş şahidesi, bir boyun geçişi ile gövdeye bağlanmaktadır. 42x16x12 cm. ölçülerine sahip şahidenin iç yüzünde kabartma tekniğinde, Osmanlı Türkçesi kullanılarak ve sülüs kırmısı hat ile yazılmış dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
۱ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
۲ - سليمان اوغلی	2- Süleyman oğlu
۳ - محمد روحينه	3- Muhammed ruhuna
۴ - فاتحة ۱۳۳۸	4- Fatiha 1338

Mezarın ayak şahidesi 39x15x11 cm. ölçülerinde olup, dairesel bir tepelikle sonlanmaktadır. Ayak şahidesi herhangi bir yazı ya da süsleme unsuru içermemektedir (Şekil 16).

2.15. Abdurrahman Efendi'ye Ait Mezar Taşı

Abdurrahman Efendi'ye ait mezar, toprak mezar tipolojisinde olup, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. H. 1339 (M. 1920-21) vefat ettiği anlaşılan Abdurrahman Efendi'nin künyesi mezar taşında "Emin Efendi oğlu Abdurrahman Efendi" olarak zikredilmektedir. 64x18x11 cm. ölçülerindeki baş şahidesi Hamidî fes biçimli başlığa sahiptir. Baş şahidesinin iç yüzünde sülüs kırması hatla, kabartma tekniğinde ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış, dokuz satırdan oluşan kitabesi bulunmaktadır (Şekil 17). Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
٢ - دنياده بنده...	2- Dünyada bende
٣ - لطفاً بر فاتحة	3- ... lütfen bir fatiha
٤ - ... الور...	4-... olur...
٥ - ... على زاده	5-... Ali Zâde
٦ - امين افندي	6- Emin Efendi
٧ - مخدومو عبد الرحمن	7- Mahdumu Abdurrahman
٨ - افندى روحنه	8- Efendi ruhuna
٩ - فاتحة ١٣٣٩	9- Fatiha 1339

Ayak şahidesi 74x18x10 cm. ölçülerinde olup üst kısımda üçgen bir tepelikle sonlanmaktadır. Yazı ve süsleme içermeyen ayak şahidesi sade görünümündedir (Şekil 17). Mezar, şahidelerini kuşatacak biçimde tek sıra taş dizisi ile çevrelenmiştir.

2.16. Muhammed Ağa'ya Ait Mezar Taşı

Mezar, baş ve ayak şahidesinden meydana gelmekte olup, toprak mezar tipolojisine sahiptir. Ayak şahidesi mezarlık alanının bakımsız bölümünde yoğunlaşan çalılıkların içinde kaldığı için incelenememiştir. Baş şahidesi, 64x18x11 cm. ölçülerinde olup, başlığı Hamidî fes şeklinde düzenlenmiştir. Başlık bir boyun geçişi ile gövdeye bağlanmaktadır. Kitabesi, Muhammed Ağa'nın ölüm tarihini günü gününe vermektedir. Buna göre Muhammed Ağa, H. 23 Şaban 1344 (M. 12 Eylül 1925) günü vefat etmiştir.

Altı satırlık kitabesi kabartma tekniğinde, Osmanlı Türkçesi ile ve sülüs kırması hatla hakkedilmiştir. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni	Okunuşu
١ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
٢ - ...	2-
٣ - اوغلى محمد اغا	3- oğlu Muhammed Ağa
٤ - روحيجون	4- ruhiçün
٥ - ... ٢٣ شعبان	5- ... 23 Şaban
٦ - ١٣٤٤	6- 1344

2.17. Huriye'ye Ait Mezar Taşı

Toprak mezar tipolojisine sahip mezar, baş ve ayak şahidelerinden meydana gelmektedir. Kitabede Huriye'nin künyesi, "Halil Ağa'nın kızı Huriye ..." olarak geçmektedir. Baş şahidesi, 54x17x11 cm. ölçülerinde olup, iç yüzeyinde bulunan kitabesinde H. 1346 (M. 1927-28) tarihini

vermektedir. Yuvarlak başlıklı şahidenin başlık kısmının formu, dairesel tepeliğe sahip blok malzemenin dairesel formda derin bir şekilde oyulmasıyla verilmiştir (Şekil 19). Kitabesi, Osmanlı Türkçesi kullanılarak, celi sülüs kırması hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

<i>Metni</i>	<i>Okunuşu</i>
١ - هو الباقي	1- Hüve'l bâki
٢ - خليل اغا كريمه سي	2- Halil Ağa kerimesi
٣ - حورية ...	3- Huriye (?) ...
٤ - روحينه الفاتحة	4- Ruhuna fâtiha
٥ - ١٣٤٦	5- 1346

Mezarın ayak şahidesi üst kısımdan kırılmış durumdadır. Bu sebeple özgün durumunda nasıl bir tepeliğe sahip olduğu anlaşılamayan ayak şahidesi, mevcut haliyle 62x16x10 cm. ölçülerindedir. Ayak şahidesinde herhangi bir yazı ya da süsleme unsuru bulunmamaktadır (Şekil 19).

2.18. Elife Hanım'a Ait Mezar Taşı

Toprak mezar tipolojisindeki Elife Hanım'a ait mezar, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Elife Hanım'ın künyesi kitabede "*Hoca Muhammed'in kızı Elife Hanım*" olarak geçmektedir. Şahidenin dairesel başlığına şekil, yuvarlak tepelikli blok taşın üst kısmının dairesel formda ve derin bir şekilde oyulmasıyla verilmiştir (Şekil 20). 55x19x10 cm. ölçülerindeki kitabe, baş şahidesinin iç yüzeyinde yer almaktadır. Üç satırdan meydana gelen kitabe, kabartma tekniği ile, Osmanlı Türkçesi kullanılarak sülüs kırması hatla yazılmıştır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

<i>Metni</i>	<i>Okunuşu</i>
١ - حوجه محمد كريمه سي	1- Hoca Muhammed kerimesi
٢ - اليفة خانم روحيجون فاتحة	2- Elife Hanım ruhiyçün fâtiha
٣ - سنه ١٩٢٨	3- sene 1928

Mezarın ayak şahidesi, 57x18x10 cm. ölçülerinde olup, üçgen tepelikle sonlanmaktadır. Herhangi bir yazı da süsleme unsuru içermeyen ayak şahidesi, sade görünümde bırakılmıştır (Şekil 20). Mezar, baş ve ayak şahidelerini de içine alacak biçimde, dıştan bir sıra halinde iri taşla çevrilmiştir.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Anadolu'da, İslami gelenekler çerçevesinde şekillenen ölü gömme biçimleri bölgelere göre çok az farklılıklar gösterse de mezarın toprak üstündeki mimarisinde çok farklı mezar tipleri uygulanmıştır. Osmanlı dönemine ait mezarları kapsayan tipolojisi çalışmalarında mezar tipleri genel olarak beş grupta incelenmiştir. Bunlar; Toprak mezar, Çerçeveli mezar, Kapak taşlı mezar, Sandukalı mezar ve Sandık (lahit) mezar tipleridir (Çal, 2015, s. 303-305).

Mezarların yerlerini ve sahibini belirtmek amacıyla en yaygın şekilde "şahide" olarak isimlendirilen (Sözen vd., 2010, s. 287) mezar taşları kullanılmıştır. Mezarın toprak üzerinde yükselen üst kısmı farklı biçimlerde yapılabilmekte, dikilen şahidelerle mezara kimlik kazandırılmaktadır. Kabrin baş kısmında yer alan taş "baş şahidesi", ayak kısmında konumlananına ise "ayak şahidesi" adı verilmektedir. Mezarlar yalnızca baş şahideli ya da baş ve ayak şahideli de olabilir.

Taşucu mezarlığında değerlendirmeye aldığımız 18 adet mezar örneğinde, temelde iki farklı tipte mezar yapıldığı görülmektedir. Bu iki farklı tip, dönemlere göre farklılık göstermemiş, neredeyse eş zamanlı olarak kullanılagelmıştır. Bu tiplerden ilki sandık mezar tipidir. “Lahit” ya da “sembolik lahit” gibi isimler de verilen bu uygulamada mezarın dört tarafı da genellikle tek parça taştan yapılmaktadır. Türk kültüründe Göktürklerden beri uygulanagelen bu tip, Osmanlı döneminde de özellikle 18. ve 20. yüzyıl arasında çok fazla kullanılmıştır. Bu uygulamada üst kısım (kapak kısmı) açık olabildiği gibi kapalı olarak da yapılabilmekte, açık olanların içi toprakla doldurulurken kapalı tipte olanların içi ise genellikle boş bırakılmaktadır. Baş ve ayak şahideleri, kısa kenardaki taşların üzerine açılan yuvalara oturtularak sabitlenir. Anadolu’daki çoğu örnekte sandık tipli mezarın kısa kenarının, şahide ile birlikte yekpare malzemenen yapıldığı görülmekle beraber (Çal, 2015, s. 305), çalışmamızda incelediğimiz örneklerin tamamının sandık kısımlarının ayrı bir parça olarak yapıldığı tespit edilmiş, kısa kenar ile şahidenin yekpare malzemenen yapıldığı örneğe rastlanmamıştır. Alandaki çalışılan mezarlardan 11 tanesi sandık mezar tipolojisindedirler. Kendi içinde üç farklı uygulamasını gördüğümüz bu mezar tipinde, sekiz örnekte sandık kısmının üzeri, şahideler arası boş kalacak şekilde düzgün kesme taşlarla kaplanmış, sandık kısmının içi de toprakla doldurulmuştur. H. 1275 (M. 1858-59) senesine tarihlenen isimsiz 1. Mezar (Şekil 4), H. 1315 (M. 1897-98) tarihli Teslime’ye (Şekil 9), H. 1315 (M. 1897-98) tarihli Eşe (Aişe)’ye (Şekil 10), H. 1316 (M. 1898-99) tarihli Fatıma’ya (Şekil 11), H. 1317 (M. 1899-1900) tarihli Halil Ağa’ya (Şekil 12), H. 1317 (M. 1899-1900) tarihli Aişe Hanım’a (Şekil 13), Rebi’ül Evvel 1318 (M. Haziran-Temmuz 1900) tarihli Aişe’ye (Şekil 14) ve H. 1330 (M. 1911-12) tarihli Aişe Hanım’a (Şekil 15) ait mezarlar bu tipolojide yapılmıştır. Bu tipin benzer örneklerine Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 285, 287), Kayseri/Gesi (Şahin, 2023, s. 124), Karaman (Ünlerşen, 2023, s. 58) ve Balıkesir (Elmas, 2023, s. 1751, 1963) örneklerinde görüldüğü gibi Anadolu’nun farklı bölgelerinde fazlaca rastlamak mümkündür.

Bu tipin ikinci uygulamasında ise, yine kapak kısmı düzgün kesme taşlarla kaplanırken, önceki örnekte boş bırakıldığını anlattığımız orta kısım, birkaç parçadan meydana gelen taş malzemeyle yükseltilmiştir. H. 1274 (M. 1857-58) yılına tarihlenen Hacı Osman Ağa’ya (Şekil 3) ve H. 1287 (M. 1870-71) yılına tarihlenen Ebu Hânî’ye (Şekil 6) ait mezarlar, bu tipin örnekleridir. Bu uygulamanın gerek nitelikli ve gerekse gelişigüzel yapılmış çok fazla türüne Kars ve Kayseri arasındaki köylerde yaygın olarak rastlamak mümkündür (Çal, 2015, s. 305). Bu taşların üzerinde yazı ve süsleme unsuru olarak hiçbir sanatsal öge bulunmamaktadır. Sandık mezar tipolojisine ait sonuncu örnek olan Zeynep Kadın’a ait (Şekil 5) mezarda ise, mezarın sandık kısmının üzeri tamamen kesme taşlarla kaplanmıştır. Bütün uygulamalarda kapak kısmındaki taşlar yanlardan bir miktar dışarı taşırılmıştır.

Çalışmamızda incelenen diğer mezarlar ise, Osmanlı mezar tipolojisinde “toprak mezar” olarak gruplandırılan, mezarın üzerinde yatay bir gövdenin bulunmadığı, baş ve ayak uçlarına dikilmiş iki şahidenin meydana getirdiği (Çal, 2015, s. 303) mezar örnekleridir. Mezarlıktaki yedi örnek, baş ve ayak şahideli toprak mezar tipolojisinde yapılmıştır. H. 1295 (M. 1878) tarihli İsimsiz 2. Mezar (Şekil 7), H. 1297 (M. 1879-80) tarihli İsimsiz 3. Mezar (Şekil 8), H. 1338 (M. 1919-20) tarihli Muhammed’e (Şekil 16), H. 1339 (M. 1920-21) tarihli Abdurrahman Efendi’ye (Şekil 17), H. 23 Şaban 1344 (M. 12 Eylül 1925) tarihini veren Muhammed Ağa’ya (Şekil 18), H. 1346 (M. 1927-28) tarihli Huriye’ye (Şekil 19) ve 1928 senesini veren Elife Hanım’a (Şekil 20) ait mezarlar bu tipolojide yapılmıştır. Bu mezarlardan Muhammed Ağa’ya ait mezar örneğinde olduğu gibi bazılarının gövde kısmının tamamen kaybolduğu görülürken; Huriye’ye ait mezar

örneğindeki gibi Selçuklu ve Beylikler döneminde karşılaşılan örneklerle benzer şekilde “çerçeveli mezar” tipinde (Çal, 2015, s. 300) yapıldıkları görülmektedir. Alanda, en erken tarihliler olarak H. 1295 (M. 1878) tarihli İsimli 2. mezarda (Şekil 7) karşılaştığımız örnekten hareketle, bu mezar tipinin Taşucu mezarlığında çok önceden beri uygulanmakta olduğunu söylemek mümkündür.

Taşucu mezarlığında bulunan tarihi mezar taşlarının baş şahidelerinin başlıkları (serpuşlar), Osmanlı mezarlarının tipik bir uygulaması olarak ayak şahidelerine göre daha gösterişlidir. Baş şahidelerinde kullanılan başlıkları, fes biçimli, dairesel tepelikli, kaş kemerli ve oyma yuvarlak başlıklar olarak dört grupta toplamak mümkündür.

XVI. yüzyıldan itibaren, serpuşlu ve kısa içerikli mezar taşları, yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme, mezar taşlarının dış görünüşüne bakıldığında cinsiyet farklılıklarının belirginleşmesine yol açmıştır. Günlük yaşam ve sosyal statüye uygun serpuşlar, mezar taşları üzerinde detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. XIX. yüzyıla başlayan Tanzimat dönemi, kıyafetlerde, resmi memuriyetlerde ve tarihlerde meydana gelen değişikliklerin yanı sıra, mezar taşı kültürünü de etkilemiştir. Sarıklı ve kavuklu serpuşlar genellikle ilmiye ve tarikat mensuplarına, fes ve benzeri başlıklar ise mezarın resmi görevleri olan bireylere ait olduğunu belirtmek için kullanılmıştır (Tüfekçioğlu, 2001, s. 91-92). Dönemin padişahının kullandığı fes tipi, kullanan padişahların adıyla anılmıştır (Arseven vd. 1952, s. 1531-1531). Fes, 2. Mahmut döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıçta alt ve üst çapları birbirine yakın, hatta üst çapı alt çapından biraz daha geniş olan erken fes örnekleri Mahmudî fes olarak isimlendirilmektedir. Sonraki dönemlerde padişahların istekleri doğrultusunda şekil olarak bazı değişikliklere uğramış ve Abdülmecid döneminde küçülmeye başlayarak hemen hemen son zamanlardaki şeklini almıştır. Bu fesler Mecidiye kalıp ya da Mecidiye fesi olarak adlandırılmaktadır. Abdülaziz daha kısa ve yayvan bir fes tercih etmiş ve bu fes Aziziye kalıp ya da Aziziye fesi olarak isimlendirilmiştir. II. Abdülhamid ise daha dik bir fes kullanmayı tercih etmiş, bu feste Hamidiye fes ya da Hamidiye kalıp olarak adlandırılmıştır (Tezcan, 1995, s. 416).

Taşucu mezarlığında bulunan mezar taşlarından altı tanesi fes biçimli başlıklı olarak düzenlenmiştir. Bu başlıklardan iki tanesi Mahmudî, dört tanesi ise Hamidî tarzda feslerdir. Mezarlık alanında bulunan en erken tarihliler iki örnekte Mahmudî fesli biçimli tepeliğe sahip şahide bulunmaktadır. Hacı Osman Ağa'ya ait mezarın (Şekil 3) baş şahidesi ve isimli 1. mezara ait baş şahidesinin (Şekil 4) başlık kısmındaki fes örnekleri, Mahmudî tarzda biçimlendirilmiştir. Mahmudî fesli başlıklara Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 297, 312, 359, 366) ve Balıkesir (Elmas, 2023, s. 1842) örneklerinde olduğu gibi Anadolu'nun farklı bölgelerinde rastlamak mümkündür. Halil Ağa'ya (Şekil 12), Muhammed'e (Şekil 16), Abdurrahman Efendi'ye (Şekil 17) ve Muhammed Ağa'ya (Şekil 18) ait mezarların baş şahidelerinin başlıkları ise Hamidî fes biçimindedir. Hamidî fesin örneklerini başta İstanbul (Açıkgöz, 2007, s. 9) olmak üzere, Bursa (Mermutlu vd., 2011, s. 326), İzmir (Bulut, 2020, s. 334, 335), Edirne (Arslan, 2007, s. 274, 275), Ordu, Perşembe (Üstün, 2003, s. 101, 143), Safranbolu Biçici, 2008, s. 300, 322), Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 263, 293), Kastamonu (Çal, 2008, s. 365), Ayancık (Karadağ, 2023, s. 32, 47), Kayseri, Gesi'de (Şahin, 2023, s. 57), Balıkesir (Elmas, 2023, s. 1762, 1804) ve Isparta (Gök, 2019, s. 84) örneklerinde olduğu gibi her bölgede çokça görmek mümkündür.

Mezar taşı başlıklarından nicelik olarak ikinci grubu dairesel tepelikli şahideler oluşturmaktadır. Alandaki örneklerin altı tanesinin başlık kısmı dairesel tepelikli olarak biçimlendirilmiş olup, bunlar; isimli 3. Mezara (Şekil 8), Teslime'ye (Şekil 9), Eşe (Aişe) Hanım'a (Şekil 10),

Fatıma'ya (Şekil 11), Hacı Mehmet Efendi'nin kızı Aişe Hanım'a (Şekil 13) ve Kasap Muhammed Ağa'nın eşi Aişe'ye (Şekil 14) ait mezar taşlarının baş şahidelerinin başlıklarıdır. Bunlardan sonuncu örnek, geometrik şekillerle dairesel form verilmiş uygulama olarak diğerlerinden ayrılmaktadır.

Baş şahidelerinin tepeliklerinden üç örnekte kaş kemer formu tepelik kullanılmıştır. Zeynep Kadın'a (Şekil 5), Ebu Hânî'ye (Şekil 6) ve Gulamzâde Mustafa Efendi'nin kızı Aişe'ye ait (Şekil 15) mezar taşlarının baş şahidelerinde kaş kemerli tepelik kullanılmış olup, bu örneklerden sonuncusu sivri kaş kemerli forma sahip olmasıyla diğer iki örnekten ayrılmaktadır. Sivri kaş kemerli tepeliğe sahip mezar taşı formu, Türk sanatında çok nadir kullanılmaktadır.

Mezarlık alanında görülen sonuncu tepelik uygulaması ise oyma yuvarlak tepelikli olarak tanımlanabilecek tepeliğe sahip örneklerdir. Bu uygulamada şahide dairesel tepelikli bir kütle iken, ön yüzü dairesel tepelik formunda derin bir şekilde oyularak başlık kısmı kütle içinde baskın hale getirilmiştir. Bu biçimlendirmenin bir sonucu olarak şahidenin ön ve arka yüzünün görünüşleri farklılık göstermektedir. Bu uygulama üç örnekte karşımıza çıkmakta olup, bunlar; isimsiz 2. mezara (Şekil 7), Huriye'ye (Şekil 19) ve Elife Hanım'a (Şekil 20) ait mezarların baş şahideleridir. Yaptığımız detaylı literatür taramasında bu tipin başka bölgelerde örneklerine rastlanmamıştır.

Kitabe ve süsleme özellikleri bakımından daha sade görünüme sahip ayak şahidelerinin başlıklarından Zeynep Kadın'a ait mezarın ayak şahidesi (Şekil 5) diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bu örnekte şahide başlığı hem baş şahidesinde olduğu gibi kaş kemerli bir tepelikle sonlanmakta hem de şahide iç yüzeyinde kitabe bulunmaktadır. Üçgen başlıklar Ege bölgesindeki mezar taşı örneklerinde baş şahidelerinde fazlaca kullanılıyor olmalarına rağmen, Türkiye genelinde ayak şahidelerinde kullanımı daha fazladır (Çal, 2015, s. 307). Çalışma alanında bulunan mezarların ayak şahideleri çoğunlukla üçgen tepelikle sonlanmaktadır. Ancak diğer örneklerden farklı olarak isimsiz 2. Mezarda (Şekil 7) üçgenin sivri kısmı traşlanmak suretiyle tepelik olarak düzenlenmiştir. Muhammed'e ait mezarın ayak şahidesinin başlığı da (Şekil 16) dilimli dairesel formu ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Üçgen başlık uygulamalarını Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 274), Ayancık (Karadağ, 2023, s. 30, 34), Kayseri/Gesi (Şahin, 2023, s. 62), Karaman (Ünlüşen, 2023, s. 248) ve Isparta'da (Gök, 2019, s. 94) örneklerinde olduğu gibi Anadolu her bölgesinde çok fazla örnekte görmek mümkündür.

Mezarlıkta bulunan Osmanlı mezar örneklerinin tamamına yakını kitabeli örneklerdir. Kitabelerde yazı türü olarak, sülüs, rika ve talik yazı kullanılmıştır. Ancak talik ve rika'ya birer örnekte rastlanmış, kalanların tamamında sülüs yazı kullanıldığı görülmüştür. Yazıların uzaktan rahat bir şekilde görünüp okunabilmesi için iri biçimde yazılmaları "celî" olarak isimlendirilmektedir (Sözen vd., 2010, s. 67). Şahidelerdeki yazılar celî tarzda yazılmıştır. Mezarlık alanında incelediğimiz en erken tarihli örnek olan Hacı Osman Ağa'ya ait mezarın baş şahidesinde (Şekil 3) talik yazı kullanılmıştır. Alandaki en erken ikinci örnek olan, ismini tespit edemediğimiz için İsimli 1. mezar olarak adlandırdığımız mezarın baş şahidesindeki kitabede ise (Şekil 4), rika hat kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekler, kuralları net olarak belirlenmiş olan yazı türlerini bütün özellikleriyle temsil eden örnekler değildir. Bu yüzden bu yazıları "talik kırması" ve "rika kırması" olarak isimlendirmek uygun olacaktır.

Osmanlıda, mimari başta olmak üzere diğer sanatlar içerisinde en çok kullanılan yazı çeşitlerinin başında gelen sülüs, Taşucu mezarlığında bulunan mezar taşlarının kitabelerinde en çok kullanılan yazı türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda verilen iki örnek haricinde,

mezarlık alanında bulunan mezar taşlarının tamamında sülüs hat kullanılmıştır. Bunlardan 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen yedi örnek, malzeme kalitesinin yanı sıra yazı kalitesi ve üslubu olarak da diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu sebeple kronolojik sıra ile Teslime'ye (Şekil 9), Eşe (Aişe) Hanım'a (Şekil 10), Fatıma'ya (Şekil 11), Halil Ağa'ya (Şekil 12), Mehmed Efendi'nin kızı Aişe Hanım'a (Şekil 13), Kasap Muhammed Ağa'nın eşi Aişe'ye (Şekil 14) ve Gulamzâde Mustafa Efendi'nin eşi Aişe Hanım'a ait (Şekil 15) mezar taşları, kitabelerinde nitelikli sülüs yazı kullanılmış örnekler olarak dikkati çekmektedir.

Mezar taşı kitabeleri genellikle serlevha adı verilen bir bölümle başlar. Farsça da "baş" anlamına gelen "ser" kelimesi ile Arapça "levha" kelimelerinden oluşan ser-levha (Duran, 2009, s. 567), mezar taşı kitabelerinde başlık yazısı anlamında kullanılır. Kitabenin diğer bölümlerine göre genellikle daha farklı bir istifte yazılan serlevhalarda kullanılan ifadeler Anadolu tüm mezar taşı örnekleri için neredeyse kalıplaşmış durumdadır. İncelenen örneklerden en erken tarihli örnek olan H. 1274 (M. 1857-58) senesinde vefat eden Hacı Osman Ağa'ya ait mezarın (Şekil 3) baş şahidesindeki kitabesinde ve 1928 tarihi ile en geç tarihli örnek olan Elife Hanım'a ait (Şekil 20) mezarın şahidesinde serlevha kullanılmamıştır. Bu iki örnek dışındaki tüm mezarların baş şahidelerinde serlevha düzenlemesi bulunmaktadır. Serlevhalarda en çok "Hüve'l bâki" ve "Hüve'l hallak'ul bâki" ifadeleri karşımıza çıkmaktadır. Her iki ifade de altışar örnekte kullanılmıştır. En erken tarihli örnek, İsimsiz 1. Mezarda (Şekil 4) karşımıza çıkmaktadır. "O süreklî yaratandır, baki olandır" anlamına gelen "Hüve'l bâki" ifadesi, sırasıyla Ebu Hânî'ye ait mezar ile (Şekil 6), isimsiz 2. ve 3. mezarlarda (Şekil 7, 8), Eşe (Aişe) Hanım'a (Şekil 10) ve Fatıma'ya ait (Şekil 11) mezarlarda kullanılmıştır. Bu serlevha ifadesi Osmanlı mezar taşlarında en çok karşılaşılan ifadedir. İstanbul (Laqueur, 1997, s. 82), Samsun (Nefes, 2002, s. 203), Kastamonu (Çal, 2008, s. 371), Erzurum (Hanoğlu, 2006, s. 200), Giresun (Çal vd., 2011, s. 52) ve Trabzon'dan (Ölçay, 2004, s. 232) örnekleyebileceğimiz bu ifadenin, her bölgede çok sayıda örneğini görmek mümkündür.

En çok kullanılan ve "Ölümsüz ve ebedi olan sadece O'dur" anlamına gelen "Hüve'l hallak'ul bâki" ifadesi ise ilk olarak H. 1279 (M. 1862-63) senesinde vefat eden Zeynep Hanım'a ait mezarın baş şahidesinin kitabesinde (Şekil 5) karşımıza çıkmaktadır. Aynı ifade, kronolojik olarak Eşe (Aişe) Hanım'a (Şekil 10), Muhammed'e, (Şekil 16) Abdurrahman Efendi'ye (Şekil 17), Muhammed Ağa'ya (Şekil 18) ve Huriye'ye ait (Şekil 19) mezar taşlarında da kullanılmıştır. Osmanlı mezar taşlarının 19. ve 20. yüzyıla tarihlenen örnekleri içerisinde bu ifade çok yaygın değilken (Çal, 2015, s. 324), Taşucu mezarlığındaki örnekler arasında en çok kullanılan kalıp olması ilginçtir. Bu kalıbın farklı bölgelerde kullanımlarına Samsun (Nefes, 2002, s. 203) ve Giresun (Çal vd.r, 2011, s. 52) mezar taşları örneklerinde olduğu gibi farklı bölgelerde rastlamak mümkündür.

Taşucu mezarlığındaki örnekler içerisinde "Hüve'l hayyül bâki" ifadesi, üç örnekte karşımıza çıkmaktadır. "Her an canlı ve sonsuz olan O'dur" anlamına gelen bu ifadenin kullanıldığı en erken tarihli örnek, H. 1315 (M. 1897-98) senesinde vefat eden Teslime'ye ait mezarın (Şekil 9) baş şahidesidir. Sonrasında Aişe Hanım'a (Şekil 13) ve Kasap Muhammed Ağa'nın eşi Aişe'ye ait (Şekil 14) mezarların baş şahidelerinin serlevhalarında da aynı ifadeye yer verilmiştir. İlk iki kalıba göre sayıca daha az örnekte kullanılan bu kalıbın farklı bölgelerdeki kullanımlarına İstanbul (Yariş, 2018, s. 205, 206, 207), Isparta (Yaman, 2007, s. 176) ve Tokat (Hanoğlu, 2020, s. 175) mezarlıklarındaki örnekleri vermek mümkündür.

Alanda bulunan mezar taşları içerisinde sadece bir örnekte "O asla ölmeyen, diri olan-
dır" anlamına gelen "*Hüve'l hayyüllezi lâ yemût*" ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye H. 1317 (M.
1899-1900) tarihli, Halil Ağa'ya ait mezarın (Şekil 12) baş şahidesinin serlevha bölümü dışında
başka örnekte rastlanmamıştır.

Mezar taşlarında kullanılan dil ne olursa olsun, serlevha kısmında kalıplaşmış Arapça
hitaplar kullanılması bir gelenek haline gelmiştir. Hatta günümüzde tamamen Türkçe metin içe-
ren modern mezar taşlarında bile bu geleneği yoğun olarak görmek mümkündür. Bu durumu
bir istisna olarak gördüğümüzde alanda bulunan tarihi mezar taşlarının kitabe metinlerinde,
bir örnek dışındaki tümünde dil olarak Osmanlı Türkçesi'nin kullanıldığı görülmektedir. Sadece
H. 1317 (M. 1899-1900) tarihli Halil Ağa'ya ait mezar taşının (Şekil 12) dokuz satırlık kitabesi-
nin ilk beş satırında Arapça kullanılmıştır. Diğer örneklerde zaman zaman metin içerisine ser-
piştirilmiş Arapça kelimeler ve künye ifadelerinde Arapça kalıpların kullanılması söz konusu
olsa da bunlar metnin anlaşılmasını etkileyecek yoğunlukta olmayıp, zaman zaman Osmanlı
Türkçesi metinlerde de kendine yer bulan "İrci'i", "bint-i", vb. kelimelerdir.

Mezar taşlarında genel olarak yakarış, kimlik, dua talebi ve tarih ile ilişkili bilgiler bulu-
nur. Ayrıca bunların dışında Ayet-i Kerimelere, Hadis-i Şeriflere, mezarda yatanın kişinin ölüm
sebebi gibi bilgilerle beraber çeşitli edebi şiirlere de rastlamak mümkündür (Mutlu, 2006, s.
126). Mezar taşlarında yapılan tarihlendirmelerle ilgili de farklı durumlar tespit edilmiştir. Me-
zar taşlarındaki tarih bilgisi, kitabe satırının ilk, ikinci ya da üçüncü satırlarında olabildiği gibi,
büyük çoğunlukla da son satırda verilmiştir. H. 1274 (M. 1857-58) senesinde vefat eden Hacı
Osman Ağa'ya ait mezar taşının kitabesinde (Şekil 3) ölüm tarihi kitabenin ilk satırında veril-
miştir. Yine isimsiz 1. mezarın (Şekil 4) sahibinin de kitabesinin ilk satırında verilen tarih bilgi-
sinden hareketle H. 1275 (M. 1858-59) senesinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. İsimsiz 2. meza-
rın kitabesinde (Şekil 7) , ölüm senesi ikinci satırda verilmektedir. İsimsiz 3. mezarın (Şekil 8)
kitabesinde üçüncü satırda verilen ölüm yılı bilgisi, diğer tüm örneklerde kitabenin son satı-
rında verilmiştir. Mezar taşlarının tamamı mezar sahibinin ölüm tarihi bilgisini verirken, hiçbir
örnekte doğum tarihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Mezar taşı kitabelerinde tarihlendirmelerde dönemin yaygın kullanılan takvimi olarak
hicri takvim kullanılmıştır. 26 Aralık 1925'te çıkarılan 698 sayılı kanunla resmî devlet takvimi
olarak miladi takvim kabul edilerek, ülke genelinde 1 Ocak 1926'dan itibaren miladi takvim
kullanılmaya başlanmıştır. Mezarlıkta bulunan örneklerden iki tanesi, resmi olarak miladi tak-
vimin kullanılmaya başlandığı dönem sonrasına ait olmakla beraber, H. 1346 (M. 1927-28) ta-
rihli Huriye'ye ait mezar taşının (Şekil 19) kitabesinde tarihlendirme hicri takvime göre yapılmıştır.
1928 senesinde vefat eden Elife Hanım'a ait mezar taşında ise ölüm yılı Arapça rakam-
larla, ancak miladi takvime göre verilmiştir.

Mezar taşlarında ölüm tarihi genellikle sene olarak verilirken, iki örnekte farklılık kar-
şımıza çıkmaktadır. Kasap Muhammed Ağa'nın eşi Aişe'ye ait mezar taşında (Şekil 14) , ölüm
tarihi olarak Rebiülevvel 1318 bilgisiyle, vefat yılı, vefat ettiği ay da belirtilerek verilmiştir.
Buna göre Aişe Hanım'ın 1900 yılının haziran ya da temmuz ayında vefat ettiği anlaşılmaktadır.
Bir diğer örnek olan Muhammed Ağa'ya ait mezar taşının (Şekil 18) kitabesinde ise vefat tarihi
hicri takvime göre, 23 Şaban 1344 tarihi ile gün belirtilerek verilmiştir. Buna göre Muhammed
Ağa'nın, miladi takvime göre 12 Eylül 1925 günü vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Taşucu mezarlığında bulunan tarihi mezar taşlarının kitabeleri, genellikle sade bir dil
ve sade içerikte düzenlenmiştir. Ancak "*Ger günahım Kûh-i Kâf olsa ne gamdır yâ Celil; Rahmetin*

bahrine nisbet innehu şey'un kalîl" mısrası kronolojik olarak sıralanan üç mezarın kitabesinde de kullanılmıştır. Teslime'ye ait H. 1315 (M. 1897-98) tarihli (Şekil 9), Eşe (Aişe) Hanım'a ait H. 1315 (M. 1897-98) tarihli (Şekil 10) ve Fatıma'ya ait H. 1316 (M. 1898-99) tarihli (Şekil 11) mezarların kitabe metinleri, bu mısra ile zenginleştirilmiştir.

Taşucu mezarlığında bulunan tarihi mezar taşı örneklerinin kitabeleri genelde sade tutulmuş olmakla beraber, yer yer kitabe içine serpiştirilmiş süsleme öğelerine rastlamak mümkündür. Bu bağlamda beş örnek, yazı içerisinde ihtiva ettiği süsleme unsurlarıyla dikkati çekmektedir. Teslime'ye ait mezar taşının sene bilgisinin yer aldığı son satırında, "sene" kelimesinin son harfi olan "he" harfi, geometrik süsleme kompozisyonu olarak düzenlenmiştir. Aynı kartuş içerisinde düz bir çizgi halinde yazılan "sin" harfinin üzerinde de dal şeklinde küçük bir bitkisel süsleme bulunmaktadır. Fatma Hanım'a ait mezar taşında ve Eşe (Aişe) hanıma ait mezar taşının kitabe kısmının son satırında bulunan "sene" yazısında da aynı detayı görmek mümkündür. Aişe Hanım'a ait mezar taşının kitabesinin altıncı satırının sonunda kullanılan tirfil işareti, metinden bağımsız süslemeler olarak dikkati çekmektedir. Gulâmzâde Mustafa Efendi'nin eşi Aişe Hanım'a ait mezarın baş şahidesinde de altıncı satırın sonundaki benek ve yedinci satırın başında ve sonundaki boşluklarda kullanılan tirfiller de yazı içerisinde kullanılan süsleme örnekleri olarak dikkati çekmektedir.

Taşucu mezarlığında bulunan mezar taşları kendine has süsleme özellikleri ortaya koymaktadır. Alanda incelenen 18 mezardan 11 tanesinde süsleme bulunmamaktadır. Kalan yedi mezar örneği, baş ve/veya ayak şahidelerinde süsleme bulundurmaktadır. Mezarlık alanında incelenen örneklerden isimsiz 1. mezarın hem baş ve hem de ayak şahidelerinde süsleme yer almaktadır. Mezarın baş şahidesinin ön ve arka yüzeyleri süsleme açısından sade bırakılmışken şahide yanları ise süslemeyle zenginleştirilmiştir. Şahidenin her iki yanı, çerçeve içine alınmış bir şerit halinde bitkisel süsleme ihtiva etmektedir. Sağ taraftaki süsleme şeridi şahide boyunca devam ederken, sol tarafta ise, üst kısımda şerit küçük bir bölümle ayrılarak içerisine, sağa yakın şekilde yeniçeri mezarlarında kullanılan sürh (kırmızı) gönder (atik) işaretine benzer (İşli vd., 2017, s. 299) bir işaret yerleştirilmiştir (Şekil 4). Ayak şahidesinin iç yüzünde de tek bir daldan her iki yönde, aşağı ve yukarı yönelmiş biçimde yerleştirilmiş, en üstteki tek kademeli olmakla birlikte diğerleri çift kademeli işlenmiş filizlerden oluşan bitkisel süsleme bulunmaktadır.

Zeynep Kadın'a ait mezarın hem baş ve hem de ayak şahidesinde bitkisel süsleme yer almaktadır (Şekil 5). Şahidenin iç yüzünde eğimli kartuşlanan kitabe alanından kaynaklı üst kısımda oluşan üçgen alan, çiçek kompozisyonuyla tezyin edilmiştir. Ayak şahidesinde de aynı şekilde ilk satırda oluşan üçgen alan serlevha ile birleştirilerek, içerisine çiçek motifi yerleştirilmiştir.

Penç motifi de Osmanlı dönemi mezar taşlarında zaman zaman kullanılan bir süslemesidir. Bu motif beylikler dönemi mezar taşlarında da karşımıza çıkmaktadır (Başbay, 2021, s. 21). Taşucu mezarlığında, İsimsiz 3. mezarın baş şahidesinin başlık kısmının ortasında, daire içine alınmış altı kollu bir penç motifi ile bunun her iki tarafına asimetrik olarak yerleştirilmiş bitkisel süsleme ile tezyin edilmiştir (Şekil 8). Bu motifin kullanıldığı Anadolu'da diğer bölgelerde örnekler olarak Karaman (Ünlerşen, 2023, s. 280, 311), Balıkesir (Elmas, 2023, s. 1934) ve Mardin (Bodakçı, 2017, s. 350)'deki örnekleri sayabiliriz.

Taşucu mezarlığında bulunan Teslime'ye, Eşe (Aişe) Hanım'a (Şekil 10) ve Fatıma'ya (Şekil 11) ait mezarların baş şahideleri, birbirlerine benzeyen tarzda süslemeleriyle dikkati

çekmektedir. Teslime'ye ait mezarın baş şahidesinin kitabenin yer aldığı ön yüzeyinde (Şekil 9) son iki kartuş, süsleme alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu kısımda çift kulplu ve kaideli gösterişli bir vazö betimlemesi içerisinde buket halinde yerleştirilmiş bitkisel kompozisyon yer almaktadır. Osmanlı mezar taşlarında vazö kullanımı 16. yüzyılda az ve sadedir. Ancak 18. ve 20. yüzyıl aralığına tarihlenen Osmanlı mezar taşlarında vazöler hem çeşitlenir ve hem de yaygınlaşır (Çal, 2015, s. 319). Bu yaygın kullanım, Taşucu mezarlığındaki bir grup mezar taşına da yansımıştır. Eşe (Aişe) Hanım'a ait mezarın baş şahidesinin ön yüzeyinde (Şekil 10), sonuncu kartuş yazı olarak tarih bilgisi içermesinin yanı sıra, daha çok süsleme alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde, çift kulplu ve kaideli vazö'nün iç kısmına tarih bilgisi yerleştirilmiş, vazö'nün her iki tarafında bulunan boşluklara ise bitkisel süslemeler konumlandırılmıştır. Fatıma'ya ait mezarın baş şahidesinin ön yüzeyinde de kitabe kısmının altında kartuşlanmış geometrik çerçeveli bölüm içerisinde kaideli ve çift kulplu gösterişli bir vazö içerisinde yerleştirilmiş bitkisel süsleme betimlenmiştir (Şekil 11).

Alanda bulunan süslemeli son örnek ise, Gulamzâde Mustafa Efendi'nin eşi Aişe Hanım'a ait mezarın şahideleridir (Şekil 15). Baş şahidesinde, tepelik kısmının içe bakan yüzünde yarım daire şekilli güneş (şemse) motifi betimlemesi yer almaktadır. Şemse motifini oluşturan kolların uç kısımları, şaşırtmalı olarak bir dairesel, bir üçgen olarak sonlanacak şekilde sonlanmaktadır. Arapça kökenli "şems" (güneş) kelimesinden türeyen şemse, cilt, tezhip, minyatür, çini, porselen, cam, halı, kumaş, oymacılık, malakârî, edirnekârî gibi sanat disiplinlerinde ve mimaride sıklıkla kullanılan yuvarlak ve beyzî (elips) motifler içeren bir sanat türüdür (Bozkurt, 2010, s. 38-518). Buna benzer Balıkesir (Elmas, 2023, s. 1895) ve Isparta'da (Gök, 2019, s. 40) benzer örnekler bulunmakla beraber, Osmanlı mezar taşlarında daha çok tam daire şeklinde güneş motifi olarak betimlenmiş örneklerle karşılaşmaktadır. Güneş motifinin mezar taşları üzerinde bu şekilde uygulanmasının örnekleri olarak Kastamonu'daki (Çal, 2008, s. 364, 365), Bolu, Göynük'teki (Çal 2007, s. 300); Rize'deki (Hanoğlu vd., 2017, s. 300, 303), Ayancık ve bölgesindeki (Karadağ, 2023, s. 32, 49, 89, 105, 121) ve Balıkesir'deki (Elmas, 2023, s. 1785, 1877) örnekleri saymak mümkündür.

Mezarın ayak şahidesinin yüzeyinde de boydan boya bir saksı içine yerleştirilmiş hayat ağacı betimlemesi yer almaktadır (Şekil 15). Hayat ağacı, insanlık tarihi boyunca çeşitli dönemlerde ve kültürlerde en yaygın kullanılan sembollerden biridir. Birçok toplumun mitolojisi içerisinde farklı betimlemelerle kendine yer bulmuştur. Biçimsel özellikleriyle ilgili çeşitli yorumlar ortaya konmuş, zaman zaman evreni, zaman zaman yaşamı ya da ölümü simgelemek amacıyla tasvir edilmiştir (Direkli, 2019, s. 19). Hayat ağacı, çeşitli kültürlerde farklı bitki türlerini sembolize etmek amacıyla kullanılmıştır. Servi (servi), palmiye, hurma, zeytin, nar, incir, kayın ve meşe gibi ağaçlar, hayat ağacını temsil etmek için özel bir anlam içermektedir (Erbek, 1987, s. 49). Servi ağacının hayat ağacı ile özdeşleşmesi, mezarlık ve kutsal alanlara dikilme geleneği, bu ağacın doğaüstü güçlere sahip olduğuna dair bir inançla ilişkilidir. Servi odununun keskin kokulu asal yağları, kötülükleri uzak tuttuğu ve hatta ölünün kendi kokusunu bile ortamdaki uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Bu nedenle, servi ağacının mezarlıklarda dikilmesiyle, öteki dünyaya güvenli bir geçişin sağlandığına inanılmaktadır. Buradaki örnekte de olduğu gibi, Osmanlı mezar taşlarında özellikle kadın mezarlarındaki ayaktaşı bölümünde sıkça servi motiflerine rastlanmaktadır (Kankal, 2016, s. 52). Hayat Ağacı motifinin bulunduğu mezar taşlarına Kastamonu'da (Çal, 2008, s. 364, 365), Rize'de (Hanoğlu vd., 2017, s. 300), Ayancık ve bölgesinde (Karadağ, 2023, s. 32, 63, 68), Karaman'da (Ünlerşen, 2023, s. 280, 530, 558), Balıkesir'de (Elmas, 2023, s. 1748, 1990) ve daha birçok bölgelerimizde sıklıkla rastlamak mümkündür.

Mezarlıkta bulunan tarihi mezar taşlarının çoğunluğunda yöresel taş malzeme kullanılmıştır. Ancak süsleme, yazı ve form açısından diğer örneklerden ayrılan bir grup mezar taşı, malzeme özelliği bakımından da diğer örneklerle göre farklılık ortaya koymaktadır. H. 1315 (M. 1897-98) ve H. 1330 (M. 1911-12) yılları arasında temsil eden tüm örnekler, malzeme olarak kaliteli mermer malzemenin kullanıldığı örneklerdir. Bunlar kronolojik sıra ile Teslime'ye, Eşe (Aişe) Hanım'a, Fatıma'ya, Halil Ağa'ya, Mehmed Efendi'nin eşi Aişe Hanım'a, Kasap Muhammed Ağa'nın eşi Aişe'ye ve Gulamzâde Mustafa Efendi'nin eşi Aişe Hanım'a ait mezar taşlarıdır. Bu örnekler gerek malzeme ve gerekse teknik özellik olarak başkent üslubunun özelliklerini taşıdığı için sipariş usulü dışarıya yaptırılmış mezar taşı örnekleri olmalıdır. Taşucu mezarlığında bulunan tüm mezar taşlarının kitabe ve süslemelerinde kabartma tekniği kullanılmıştır.

Her insanın mutlaka yolunun keşiştiği ölüm olgusu, hangi inanç ve kültürden olursa olsun insanlığın var olduğu her yerde yöresel kültürle harmanlanarak özel örnekler ortaya koymuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Taşucu mezarlığında bulunan Osmanlı dönemi mezar taşları da yöresel kültürün etkisiyle kimlik kazanmış ilgi çekici örnekleri ihtiva etmektedir. Bu çalışma ile mezar taşı araştırmalarına yönelik yapılan çalışmalara katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

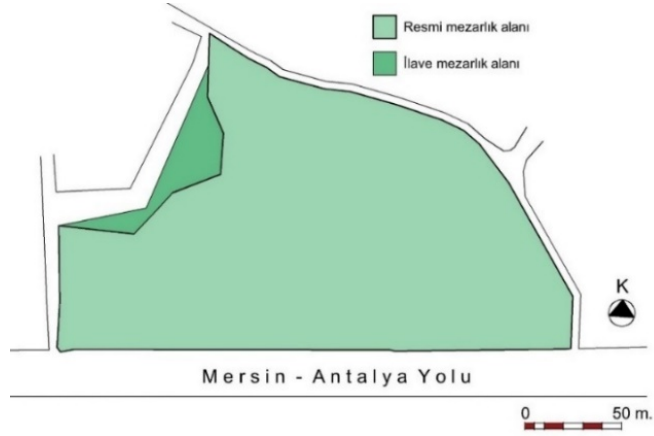
KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Y. (2007). *Anadoluhisarı Osmanlı Dönemi Mezar Taşları Kitabelerinin Dil İncelemesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ARSEVEN C. E. - H. ŞEHİSUVAROĞLU (1952). "Eski Erkek Baş Giyimleri". *Resimli Tarih Mecmuası*. III/30: 1528-1531.
- ARSLAN, A. (2007). *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAŞBAY, B. (2021). *Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığı'nda bulunan Beylikler Dönemi Mezar Taşları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BİÇİCİ, H. K. (2008). "Safranbolu Yörük Köyü Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Dergisi*. 20: 297-324.
- BODAKÇI, A. (2017). *Mardin Merkezde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BOZKURT, N. (2010). "Şemse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, 518.
- BULUT, F. (2010). *İzmir-Urla Merkezdeki Cami Hazirelerinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÇAL, H - G. İLTAR (2011). *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Giresun Valiliği Yayını.
- ÇAL, H. (2007). "Göynük (Bolu) Şehri Mezar Taşları, *Vakıflar Dergisi*". 30: 307-395.
- ÇAL, H. (2008). "Ah Mine'l-Mevt/Kastamonu Şehrindeki 14.-20. Yüzyıl Mezar ve Mezar Taşları". *Kastamonu: "Üsküdar'a Kadar"*. (Haz. Lütfü Seymen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 353-373.

- ÇAL, H. (2015). "Türklerde Mezar-Mezar Taşları". *Aile Yazıları*, 8: 295-332.
- DİREKLİ, F. (2019). "Türk Motiflerinde Hayat Ağacı", *Folklor Halkbilim Dergisi*, 82: 19-25.
- DURAN, G. (2009). Serlevha, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXXVI, 567-569.
- ELİTEZ, N. G. (1996). *Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ELMAS, E. (2023). *Balıkesir Kitabeleri ve Mezar Taşları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ERBEK, G. (1987). *Anatolian Motifs From Çatalhöyük To the Present*, Ankara: Yayınlayan belirtilmemiş.
- GÖK, N. N. (2019). *Isparta Merkezde Bulunan Mezar Taşları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HANOĞLU C. - A. A. BAYHAN (2017). "Rize Şehir Merkezinde Bulunan Osmanlı Dönemi Bezemeli Kadın Mezar Taşları". *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, XII/3: 235-308.
- HANOĞLU, C. (2006). *Erzurum Merkezde Cami Hazirelerinde Bulunan XVIII.-XIX. YY. Mezar Taşları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HANOĞLU, C. (2020). "Tokat Mahmutpaşa Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları". *EKEV Akademi Dergisi*, 84: 161-194.
- HASEKİ, M. (1977). *Plastik Açısından Türk Mezar Taşları*. İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- İŞLİ, H. N. - M. KÖKREK (2017). *Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- KANKAL, R. (2016). "Türk Kültüründe Servi Ağacı", *TR Dergisi*, 11: 50-57.
- KARADAĞ, E. (2023). *Ayancık ve Çevresindeki Mezar Taşları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KARAMAĞARALI, B. (1998). "Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi". *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu* (18-20 Aralık 1998), İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları: 33-43.
- LAQUEUR, H. P. (1997). Hüve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- MERMUTLU, B. - H. B. ÖCALAN (2011). *Tarihi Bursa Mezar Taşları-1, Bursa Hazireleri*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- MUTLU, M. (2006). *Siirt Mezar Taşları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- NEFES, E. (2002). *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖLÇAY, H. (2004). *Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığı 19. Yüzyıl Kadın Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- SAĞIROĞLU ARSLAN, A. (2017). "Taşlar Konuşur: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, VI/3: 1923-1937.
- SOYSAL, M. (1997). Mezar, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II, 1212-1217.
- SÖZEN, M. – U. TANYELİ (2017). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ŞAHİN, N. (2023). *Gesi Güney Mezarlığı Bezemeli Mezar Taşları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TEZCAN, H. (1995). Fes. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XII, 415-416.
- TOP, M. (2002). "Hakkari'deki Osmanlı Devri Mezar Taşları". XIII. Türk Tarih Kongresi (4-8 Ekim 1999). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları: 1291-1308.
- TÜFEKÇİOĞLU, A. (2001). *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- URL 1: https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx (Erişim tarihi: 05.01.2024).
- ÜNLERŞEN, H. (2023). *Karaman Cami Hazirelerinde ve Karaman Müzesi'nde Bulunan Mezar Taşları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÜSTÜN, K. (2003). *Ordu Yöresi Osmanlı Dönemi Mezar Taşları: Perşembe Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- YAMAN, B. (2007). "Isparta Gülcü Mezarlığı Mezar Taşları", *Erdem*, XVI/48: 169-202.
- YARIŞ, S. (2018). "Üsküdar Ayazma Camii Haziresindeki Mezar Taşları". *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII/1: 197-249.

EKLER

Şekil 1: Taşucu Mezarlığı'nın Planı

(a) Mezarlığın Ana Cadde Girişi

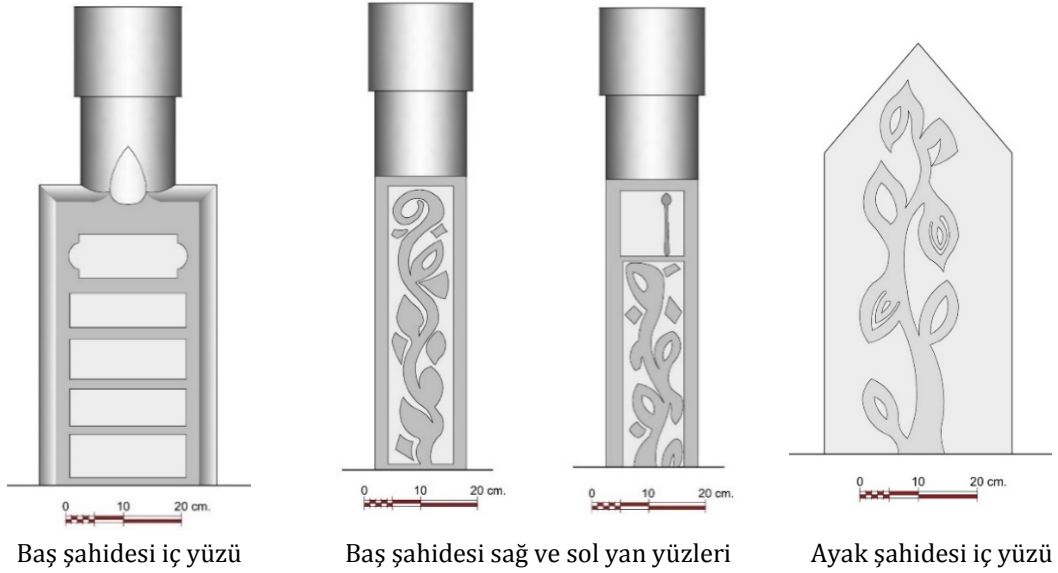

(b) Mezarlık Alanından Görünüm

Şekil 2: Taşucu Mezarlığı'nın Girişi (a) ve Mezarlıktan Genel Görünüm (b)

Şekil 3: Hacı Osman Ağa'ya Ait Mezarın Genel Görünümü ve Baş Şahidesi Dış Yüzü

Genel görünüm

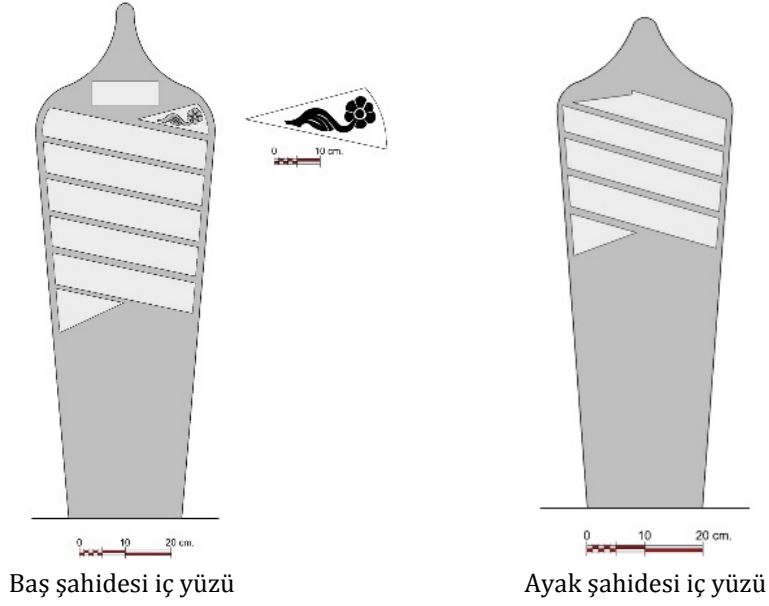

Baş şahidesi iç yüzü

Ayak şahidesi iç yüzü

Şekil 4: İsimli 1. mezara ait taşın genel görünümü ve baş ve ayak şahideleri iç yüzleri

Genel görünüm

Baş şahidesi iç yüzü

Ayak şahidesi iç yüzü

Şekil 5: Zeynep Kadın'a ait mezarın genel, baş (iç) ve ayak (iç) şahideleri görünümleri

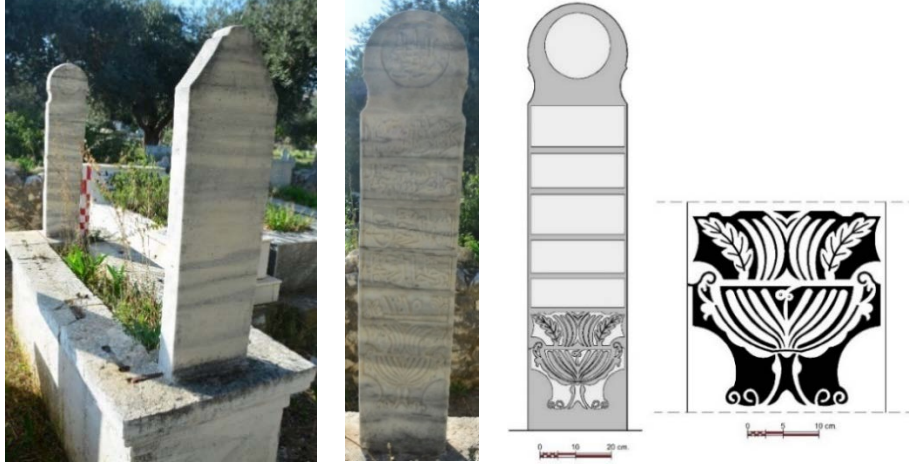
Şekil 6: Ebu Hânî'ye ait mezarın genel görünümü ve baş taşının dış yüzü

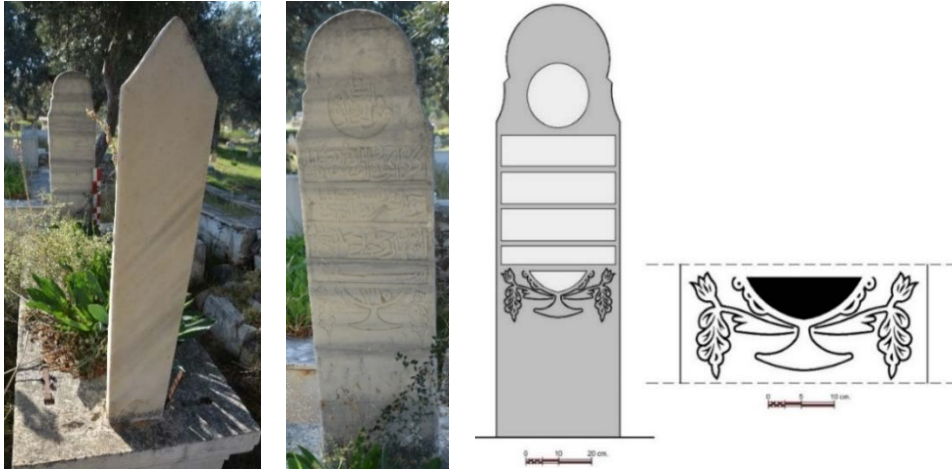
Şekil 7: İsimli 2. mezarın baş şahidesinin dış yüzü

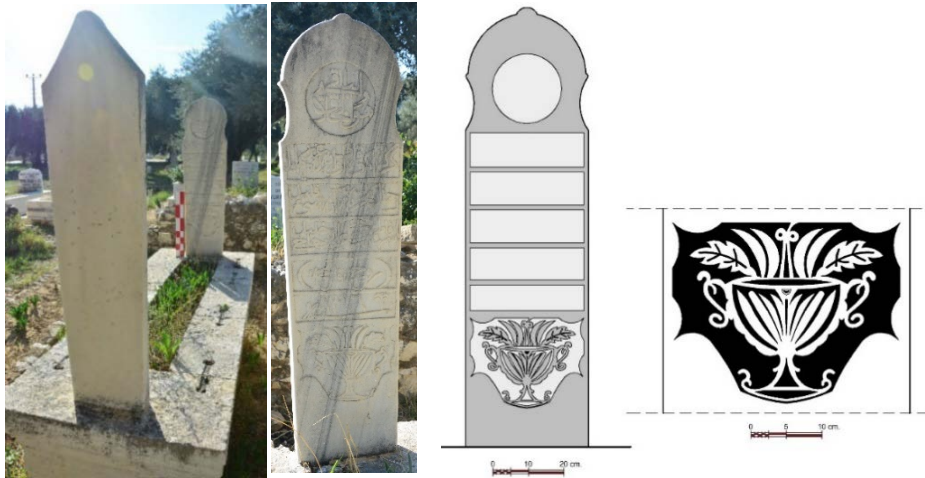
Şekil 8: İsimli 3. mezarın baş şahidesinin dış yüzü ve başlık süslemesi

Şekil 9: Teslime'ye ait mezar taşının genel görünümü ve baş şahidesinin iç yüzü

Şekil 10: Aişe hanıma ait mezar taşının genel görünümü ve baş şahidesi iç yüzü

Şekil 11: Fatıma'ya ait mezarın genel görünümü ve baş şahidesinin iç yüzü

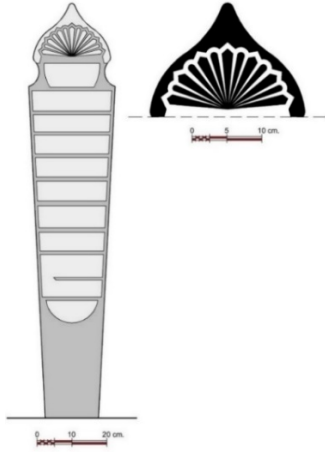
Şekil 12: Halil Ağa'ya ait mezar taşının genel görünümü ve baş şahidesi iç yüzü

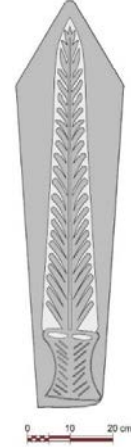
Şekil 13: Ayşe Hanım'a ait mezar taşının iç yüzü

Şekil 14: Aişe'ye ait mezarın genel ve baş şahidesinin görünümü

Baş şahidesi iç yüzü ve başlık detayı

Ayak şahidesi iç yüzü

Genel görünüm

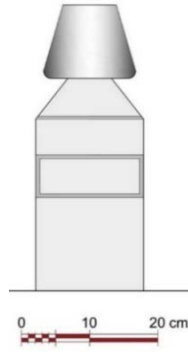

Baş şahidesi iç yüzü

Ayak şahidesi

Şekil 15: Aişe Hanım'a ait mezarın genel görünümü ve baş ve ayak şahideleri

Şekil 16: Muhammed'e ait mezarın genel görünüşü ve baş şahidesinin ön yüzü

Şekil 17: Abdurrahman Efendi'ye ait mezarın genel görünümü ve baş şahidesinin ön yüzü

Şekil 18: Muhammed Ağa'ya ait mezarın genel görünümü ve baş şahidesinin ön yüzü

Şekil 19: Huriye'ye ait mezarın genel görünümü ve baş şahidesinin ön yüzü

Şekil 20: Elife Hanım'a ait mezarın genel görünümü ve baş şahidesinin ön yüzü

EXTENDED ABSTRACT

Tombstones, which have their origins in the "kurgan-mezar" tradition in Central Asia and undertook the mission of being the seal of Turkish sovereignty in Anatolia, are one of the important cultural elements that attract attention in Anatolia, where this culture is dominant. It is possible to see the most perfect examples of tombstones, which incorporate elements of Turkish-Islamic culture as well as the local elements of the region they belong to, in almost every region of Anatolia. It is known that there is a settlement in Silifke region dating back to 6000 BC. Taşucu, which is about 9 km. away from the center of Silifke, was transformed into a neighborhood in 2014 while it had the status of "town". Taşucu cemetery in the settlement has been open for burials for about 150 years and contains qualified tombstone examples that have survived from the Ottoman period. The earliest dated example in the cemetery is the tombstones of Hacı Osman Ağa, who died in 1857-58, and the latest dated example is the tombstones of Elife Hanım dated 1928.

In the 18 grave samples we evaluated in Taşucu cemetery, it is seen that basically two different types of graves were built. These two different types did not differ according to the periods and were used almost simultaneously. The first of these types is the chest grave. In this practice, all four sides of the grave are usually made of a single piece of stone. This type, which has been practiced in Turkish culture since the Göktürks, was used extensively in the Ottoman period, especially between the 18th and 20th centuries. Eleven of the graves studied in the area are in the cist grave typology. The other graves examined in the study are grave samples grouped as "earth graves" in the Ottoman grave typology, which do not have a horizontal body on the grave and consist of two witnesses erected at the head and foot ends. Seven examples in the cemetery were made in the earth grave typology with head and foot witnesses.

As a typical practice of Ottoman tombs, the headdresses (serpuşs) of the head graves of the historical tombstones in Taşucu cemetery are more flamboyant than the foot graves. It is possible to categorize the headdresses used on the headstones in four groups: fez-shaped, circular topped, eyebrow-arched and carved round heads.

Almost all of the historical tombstones in the cemetery have inscriptions. The writing types used on the gravestones are "sülüs", "rika" and "talik". However, "talik" and "rika" writing

types were used in only one example, and "sülüs" writing type was used in all other examples. Ottoman Turkish was used as the language of writing in almost all of them. Arabic is found only in the first five lines of the nine-line inscription of Halil Aga's tombstone.

Among the headstones of the footstones, which have a simpler appearance in terms of writing and ornamentation, the footstone of Zeynep Kadın's grave differs from the other examples. This example both ends with an arched top like the headstone and has an inscription on its inner surface. The other footstone examples mostly end with a triangular top. In some examples, the top of the triangle is trimmed and arranged as a truncated triangle. The cap of the footstone of Muhammad's tomb differs from the other examples with its segmented circular form.

Most of the historical tombstones in the cemetery are made of stone material obtained from the region. However, a group of tombstones, which exhibit different characteristics in terms of ornamentation, inscriptions and form compared to other examples, also differ from the others in terms of material. All the examples in the cemetery between 1897 and 1912 are made of marble. Since these examples have the characteristics of capital city works in terms of both material and technical features, they were probably commissioned outside Taşucu, perhaps in Istanbul, and brought here. The "relief" technique was used in the inscriptions and ornaments on all the historical tombstones in the cemetery.

The tombstones in Taşucu cemetery reveal unique ornamental features. While 11 of the 18 graves examined in the area were left plain in terms of ornamentation, seven grave samples have ornaments on the head and/or foot witnesses. While mostly floral ornaments are encountered as ornamental elements, claw motifs, flower compositions placed in vases, sun (sunburst) motifs and tree of life elements are also noteworthy.